

המערבולת האפגנית

אפגניסטן...עצם השם מעלה בדמיוננו איזו ארץ רחוקה, מלחמה עם הסובייטים, וכיום – ארץ מקלט לטרוריסטים בינלאומיים ולסמים. אפגניסטן היא מדינה קטנה וענייה שאינה מסבירה פנים לזרים, ואחת הארצות הפחות מפותחות בעולם. אין בה מסילות ברזל ראויות לשמן, רשת הכבישים שלה פרימיטיבית, ופני השטח שלה הם מהקשים בעולם, זרועי הרים גבוהים, שלעתים אין אליהם כלל גישה. אנשיה עזי נפש, כמו שאמר גייסון גודווין: "זהו אזור שבלע אל קרבו ציוויליזציות, ושיגר את חולותיו לכסות עליהן. הוא נחפר, מופה, רומה ונאנס, אבל מה יכול לשנות את העובדה שמדבריותיו יבשים כמו תמיד, שהריו משתרעים על שטחים ענקיים, ושהוא עדיין מרוחק מאוד מאוד מן היס?"¹

מדוע אפוא נלחמו אומות רבות באפגניסטן ועליה, ומדוע הדבר צריך להעסיק אותנו עכשיו? בקיצור, מפני שאפגניסטן היא צומת הדרכים בין מה שהלפורד קינדר כינה "לבו של העולם" לבין תת היבשת ההודית. חשיבותה של אפגניסטן נגזרת ממיקומה במפגש של נתיבים מרכזיים. כאומה המהווה חיץ בין מעצמה יבשתית למעצמה ימית, היא מהווה נקודת מפגש בין כוחות גדולים ועצומים ממנה. אלכסנדר הגדול השתמש בה כנתיב לכיבושים, וכמוהו עשו המוגולים. אפגניסטן, שהיתה נשוא תחרות בין האימפריה הבריטית לאימפריה הרוסית במאה ה-19, הפכה לסלע מחלוקת בין מעצמות העל האמריקנית והסובייטית במאה העשרים. עם התמוטטותה של ברית המועצות, נעשתה אפגניסטן מוצא פוטנציאלי חשוב אל היס למדינות החדשות במרכז אסיה, הכלואות בתוך היבשה. קיומם של מאגרי נפט וגז גדולים באזור זה משך אליו מדינות וחברות רב-לאומיות. רוסיה וסין, גם בלי להזכיר את פקיסטן ואת הודו, נעשות מעורבות מאוד בניסיונות לעצב את עתידו של עם שהוא אולי הבלתי ניתן לשינוי ביותר מכל עמי העולם. ומאחר שאפגניסטן היא ציר אסטרטגי מרכזי, מה שקורה בה משפיע על כל העולם.

אנו עדים היום להתפשטות המהירה של מדינות (או ישויות השואפות להיות מדינות) בכל רחבי העולם, ובה במידה אנו עדים גם להתפוררות גוברת והולכת של כוחה של המדינה. הדברים היו נכונים ברוב חלקי אפריקה, באזורים נרחבים של ברית המועצות לשעבר, ובאסיה המרכזית והדרומית. ייתכן שאפגניסטן היא אבטיפוס למצב שהשתרר, ואין ספק שהיא נשארת דוגמה מובהקת לכך שישות לא חשובה, לכאורה, עלולה להשפיע על מהלכם של אירועים גדולים, מעל ומעבר למשקלה האמיתי.

רוב המדינות הפעילות כיום בדרמה האפגנית הן מדינות חלשות, הסובלות מבעיות פנים חמורות ומתמודדות עם מתחים בינלאומיים. פקיסטן, שהיא כעת הגורם המרכזי, נמצאת במצוקה כלכלית חמורה ביותר, סובלת מחוסר יציבות פנימית הולך וגובר וממהומות בין-עדתיות, וכל זה נוסף על המתחיות הגוברת בינה לבין הודו סביב שאלת קשמיר. רוסיה מתדרדרת ממשבר כלכלי אחד למשנהו, ניצבת בפני אי-שקט אתני חמור, ובכלל זה מלחמת גרילה ממושכת בצ'צ'ניה. המערכת הפוליטית הרוסית סובלת מחוסר יציבות, ויש המפקפקים ביכולתה של מוסקווה לשלוט במחוזותיה המרוחקים, ועוד יותר על יכולתה להפעיל את השפעתה מחוץ לגבולותיה.² הרפובליקות החדשות במרכז אסיה ניצבות בפני סכסוכים אתניים ועדתיים

ממשיים או פוטנציאליים, וכולן פגיעות מאוד להתערבות חיצונית, בעיקר מצד רוסיה. מוסדותיה הפנימיים של אירן שסועים בין הסיעות השונות של אליטה תיאוקרטית בלתי פופולרית ביותר. גם סין, שהיא ללא ספק המדינה החזקה ביותר מבין שכנותיה של אפגניסטן, מתחבטת במחלוקת שלא יושבה עדיין במחוז שינג'יאנג המוסלמי, הגובל בצפון-מזרח פקיסטן, באפגניסטן ובקזחסטן. זאת ועוד, שלטונות סין מודאגים מאוד (ולא בלי סיבה) משליטתם באוכלוסייה, כפי שאפשר ללמוד מהצעדים החמורים שנקטו נגד תנועת פאלון דונג ונגד מתנגדי משטר אחרים. המודרניזציה המהירה וההתקדמות הכלכלית יצרו לחצי ביזור ומגמות שאינם עולים בקנה אחד עם דרישות המשטר הקומוניסטי.³ מדוע אפוא שולחים כל אלה את ידם אל אפגניסטן, ומה סיכוייהם להגשים את שאיפותיהם?

בקצרה אפשר לומר, שלמדיניות של מדינות אלה, השואפת להשיג שליטה, שהיא בעיקרה משחק על סכום אפס, אין למעשה כל סיכוי להצליח. פקיסטן, הממלאת כרגע תפקיד מרכזי באפגניסטן, ממשיכה לנסות ולהקים שם ממשלת בובות בראשות הטליבאן, תנועה איסלאמית קיצונית, המורכבת ברובה מהרוב האתני - הפתני, והיא מקווה שתהיה בידה כחומר ביד היוצר. מנגד ניצבים כמעט כל יתר הצדדים המעוניינים: קואליציה אנטי-פקיסטנית ואנטי-טליבאנית רופפת המורכבת מרוסיה, אירן, רוב הרפובליקות של אסיה המרכזית והודו. האסטרטגיה של פקיסטן נשענת על הקרבה שלה לפתנים, הקבוצה האתנית שהיא הרוב באפגניסטן ומתגוררת בדרום-מזרח המדינה, בעוד שיריבותיה נשענות בעל כורחן על המיעוטים האתניים הצפוניים, כגון הטג'יקים, האוזבקים וההאזארים השיעים בגוש ההררי המרכזי של אפגניסטן. קואליציה זו, גם אם תצליח מבחינה צבאית, לא תוכל לשלוט באפגניסטן ביעילות, יותר מכפי שיוכלו לעשות זאת הפתנים.

כל שכנותיה של אפגניסטן חוששות מפני התפשטות האיום האיסלאמי הפונדמנטליסטי מצד הטליבאן לשטחיהן. רוסיה השתדלה כל הזמן להשאיר את הרפובליקות האסייניות של ברית המועצות לשעבר בתחום ההשפעה שלה, והכוונה היתה - בחלקה - להבטיח את המשך תלותן ברוסיה. אין ספק שפתיחת נתיב סחר חדש מהאוקיינוס ההודי אל מרכז אסיה, דרך אפגניסטן ופקיסטן, תסכל את כוונותיה של רוסיה. גם אירן ביקשה למנוע את הזרימה האפשרית של נפט וגז ממרכז אסיה דרך אפגניסטן. אירן שומרת בקנאות על מעמדה בתחום האנרגיה, והיא מנסה למנוע כל הנחת צינור נפט שלא יעבור דרכה. ברור שמניעת גיבושה של השליטה הפקיסטנית על אפגניסטן קלה יותר מאשר גיבוש שליטה כזאת על ידי פקיסטן והבטחת קיומה. אבל, כפי שנראה בהמשך, ייתכן שגם איסלאמאבד אינה מחפשת יציבות בצורה המוכרת במערב, והניסיון להנציח מצב שאפשר לכנותו "תוהו ובוהו מאורגן", הוא - כמו שהרוסים אוהבים לומר - "משחק באש".

קיימת אפשרות להגיע לפתרון במשחק שלא על סכום אפס, שיהיה לטובת כל הצדדים. אבל עד כה איש מהצדדים המעוניינים לא הראה אפילו נטייה קלה לחפש פתרון כזה. מובן מאליו שהמערב, בדרך כלל, וארצות הברית, במיוחד, אינם יכולים לקוות שהם ילמדו את הצדדים השונים מהי המדיניות שתשרת את האינטרסים שלהם בצורה הטובה ביותר. אולם בהמשך נצביע על מספר הזדמנויות העומדות לרשות המערב כדי לייצב את המצב באפגניסטן.

ההיסטוריה של אפגניסטן במאה העשרים מקיפה שני מאמצים גיאואסטרטגיים גדולים. בראשון ביניהם, מ-1978 עד 1989, נחלה התנועה של רוסיה כלפי דרום כישלון חרוץ, שתורם להתמוטטותה של ברית המועצות. בסופו של המאמץ הזה השתרר מצב ביניים מעורפל וקצר, שנמשך מ-1989 עד 1992, שבו היינו עדים הן להתמוטטות התנועה לכיוון דרום והן להיווצרותו של חלל ריק פוליטי משמעותי. חלל ריק פוליטי זה העניק לפקיסטן הזדמנויות בלתי צפויות. המאמץ השני, הנמשך מ-1992 עד היום, מופנה כלפי צפון, ונתמך על ידי איסלאמאבד. המאמץ אמנם נמשך עדיין, אבל דומה שהוא צועד בעקבות המתכונת העגומה של המאמץ הסובייטי. ההצלחות המוקדמות, אשר הניעו משקיפים אחדים לטעון ב-1997 לניצחון של הטליבאן ולהציע להשלים עם הסטטוס קוו, פינו את מקומן ב-1998-1999 לקיפאון. חוסר יכולתה של תנועת הטליבאן להשיג ניצחון מכריע, שיידון להלן, פורש חיש קל כסימן המבשר את קצה המתקרב של התנועה. האם ייתכן שאיסלאמאבד תעמוד בקרוב בפני בכרה דומה לזו שעמדה בפני מוסקווה בסוף 1978 ובתחילת 1979? או שמא פקיסטן סובלת מאילוצים שלא היו קיימים בברית המועצות? מכל מקום, האם יש סיבה כלשהי להניח שאיסלאמאבד תצליח במקום שבו נכשלה מוסקווה? או אולי יש דרך להיחלץ מדפוס ההתנהגות המוכר? בדברים שיובאו להלן נבחן את דפוסי המאמצים שתוארו לעיל, וננסה להשיב על שאלות אלה.

● התנועה כלפי דרום, 1953 עד 1989

האמיר עבד אל-רחמן, שליטה של אפגניסטן בסוף המאה ה-19, תיאר את ארצו – ששימשה אז מטרה ל"משחק הגדול" הרוסי-בריטי – כעז שנקלעה בין שני אריות. ביטוי קולע זה היטיב לתאר את מצבה של אפגניסטן בין הלחצים המנוגדים של שתי האימפריות. נסיגתם של הבריטים, אחרי מלחמת העולם השנייה, הוציאה מן המאזן את המשקל הנגדי היחיד להתפשטותה של רוסיה. יתר על כן, המדיניות הקולוניאלית של בריטניה הבטיחה שהיחסים בין אפגניסטן למדינה החדשה של פקיסטן יהיו יחסי עוינות מהרגע הראשון. אפגניסטן היתה המדינה היחידה שהצביעה נגד קבלתה של המדינה החדשה – פקיסטן – לאומות המאוחדות. הגבול בין שתי המדינות, המכונה "קו דוראנד", היה פרי ויתורים שנכפו על ידי הבריטים על אפגניסטן המסויגת, אך חסרת הישע, בשלהי המאה ה-19. הקו פילג את שבטי הפתנים, שרירותית, משני עברי גבול חדש, ונעשה מיד סלע מחלוקת. עוינות זו סייעה לחדירה ההדרגתית של ברית המועצות לאפגניסטן.

האינטרסים של הסובייטים והשפעתם על המדינה החלו מיד אחרי המהפכה הבולשביקית. אולם שאיפתם של הסובייטים לשלוט בנעשה באפגניסטן החלה ב-1953, כאשר מוחמד דאוד, בן דודו וגיסו של המלך, נעשה ראש ממשלה, ונענה להצעות של הסובייטים לסייע לו נגד פקיסטן. הסיוע הצבאי הסובייטי, שכלל גם אימון של קצינים אפגניים בברית המועצות, החל ביזמתו של דאוד. אף על פי כן, אפגניסטן ניסתה לאזן את קשריה המתהדקים עם מוסקווה בבקשות חוזרות ונשנות לסייע צבאי וכלכלי מארצות הברית. וושינגטון דחתה את הבקשות.⁴ "מכשול חמור יותר נתגלה", כמו שכתב ליאון פולאדה באמצע שנות החמישים. פקיסטן, בעלת ברית חדשה של ארצות הברית, התנגדה בתקיפות לכל סיוע צבאי אמריקני לאפגניסטן.⁵

מכאן ואילך לא התנגדו עוד המעצמות האחרות להשפעתה של מוסקווה באפגניסטן. ארצות הברית השלימה עם העובדה שמדינה זו תישאר באזור ההשפעה הסובייטי. כאשר הקימה וושינגטון את חגורת בעלות הברית שלה באמצעות פקיסטן, היא ויתרה על אפגניסטן. ב-1960 ביקשה כבר מוסקווה להציב יועצים סובייטיים בכל משרד ממשלתי אפגני. מוסקווה פעלה באמצעות המבנה הפורמלי של המדינה, וכן עודדה את התפתחותן ואת צמיחתן של תנועות קומוניסטיות מקומיות, כמנהגה גם במדינות אחרות. המפלגה הקומוניסטית האפגנית (People's Democratic Party of Afghanistan – PDPA), הוקמה ב-1965, כתוצר לוואי של מהלכי הדמוקרטיזציה שהנהיג המלך בשנה שקדמה לה. ב-1973, לאחר שראש הממשלה לשעבר הדיח את המלך והכריז על רפובליקה, נעשה הדבר בתמיכת קציני צבא וחיל אוויר פרו-סובייטיים, ובתמיכת אגף הפרצ'אם של המפלגה הקומוניסטית.

ההפכה השתלבה היטב בשאיפתה של מוסקווה לחזק את שליטתה על ענייניה של אפגניסטן. דאוד, מנהיג ההפיכה, שהיה בן דודו של המלך, נהנה מיתרונות פרו-סובייטיים ללא דופי, אך מאחר שהיה קרוב משפחה של המלך, ההנחה היתה שהשינוי ייתפס כמאבק פנים משפחתי, ויתקבל על דעת העם האפגני. כן הניחה מוסקווה שהמעבר משלטון מלוכני למשטר רפובליקני באמצעות מנהיג לאומני יראה בעולם כמהלך של קדמה, בקנה אחד עם מגמות המודרניזציה. היו לה כל הסיבות להאמין שההפכה תביא לחיזוק האינטרסים הסובייטיים מבלי לעורר התנגדות של ממש.

הסובייטים היו עתידים להתאכזב עד מהרה. מה שקרה לאחר מכן היה טבוע באופייה של אפגניסטן: דאוד, כמו רבים ממנהיגי אפגניסטן לפניו ואחריו, חשב שיוכל לטפל את הסובייטים, ולצמצם ככל האפשר את הטפלולים (מניפולציות) שלהם בו ובארצו. לאחר שעלה לשלטון, החל דאוד להרחיק את תומכיו הקומוניסטים מעמדות השפעה. כלפי חוץ, פתח עד מהרה בסדרה של מהלכים לשיפור היחסים עם המדינות השכנות ועם מדינות מוסלמיות דתיות. כדי להבטיח לארצו עמדה עצמאית יותר ולגוון את בסיס התמיכה שלו מבחוץ, החל דאוד לשלוח קציני צבא אפגנים להתאמן במצרים ובהודו. זמן קצר לפני הדחתו, ב-1973, יזם מהלכים דומים כלפי פקיסטן.

גם בפרשת ההדחה של המלך וגם ברציחתו העקובה מדם של דאוד, חמש שנים בלבד לאחר מכן, נסתיימו הניסיונות של כל המנהיגים האפגנים לשפר את היחסים עם שכנותיה של ארצו, ובייחוד עם פקיסטן, בהדחתם מהשלטון. מוסקווה, שנחלה שתי אכזבות משיטת השליטה העקיפה שלה, החליטה לסמוך על הקומוניסטים. ההפכה שאירעה באפריל 1978 העלתה לשלטון את סיעת ח'אלק, "ההמונים", של ה-PDPA. הקומוניסטים החלו להגשים מיד את המצע המרקסיסטי שלהם, שכלל שליטה בכל תחומי החיים באפגניסטן.

האפגנים, שהיו מורגלים באוטונומיה המסורתית של השבטים ושל החמולות השבטיות, לא התעניינו במיוחד בדרכי ניהולו של השלטון המרכזי. אולם ההתערבות של שליטיהם החדשים באוטונומיה זו, והפגיעה באמונתם הדתית, עוררו התנגדות רחבה, וכמעט מיד גם מזוינת. לאחר תחילת ההתנגדות העממית, ב-1978, מצא עצמו המשטר הנתמך על ידי הסובייטים במצב קשה, ההולך ומחמיר.

אולם הסובייטים לא היו חייבים לפלוש. לבד מהתאמת המדיניות הנוכחית של הסיוע הצבאי, יכלה מוסקווה להחליף את המשטר הקומוניסטי הקיים ב"מנהיג" לא קומוניסט גמיש יותר, ולנוע במסלול הדרגתי יותר

לעבר הגשמת סדר היום הלניסטי. כך אפשר היה לעקר את טעם קיומה של ההתנגדות. ההחלטה להתערב בכוח רב היתה שנויה במחלוקת רצינית בהנהגה הסובייטית.⁶ המשטר הקומוניסטי באפגניסטן נתקל אמנם בבעיות, אבל לא עמד על סף הדחה. ההתנגדות היתה אמנם נרחבת, והשאירה את רישומה, אבל הארגון והחימוש שלה היו עלובים. ההתערבות הצבאית הסובייטית נתפסה תחילה במוסקווה כהפגנת כוח גדולה שנועדה להפחיד את המוג'אהדין האפגניים, כפי שהחלו לקרוא לתנועת ההתנגדות.⁷ ביסודה, ההתערבות נתפסה, ככל הנראה, כקיצור דרך לפתרון בעיה סבוכה בכוח גס.

המהלכים הראשונים של הסובייטים נעשו במתכונת הפלישה הקודמת לציכוסלובקיה, ולפיכך לא היו מותאמים כראוי לפני השטח ולתנאים השוררים באפגניסטן.⁸ אילו הוכחו ההנחות הפוליטיות הסובייטיות ככוננות, ייתכן שזה לא היה חשוב כל כך, אבל במצב שנוצר, חדירתם של כוחות זרים לאפגניסטן העניקה לאפגנים מה שעתיד היה להתגלות כגורם היחיד המאחד את ארגוני הלוחמים הנפרדים. מוסקווה עמדה על טעותה בשנה הראשונה לשהות כוחותיה באפגניסטן, החלה להתאים את הפעילות שלה בהתאם, והתכוננה לשהייה ממושכת.

הסובייטים התמקדו בשליטה בערים ובמתקנים צבאיים. מעולם לא עשו ניסיון להשתלט על האזורים הכפריים, דרומית לרכס הינדוקוש. מוסקווה, שניצבה עתה מול אוכלוסייה עוינת ללא פשרות, מעולם לא ניסתה "לרכוש את לב האפגנים". ההפצצות הכבדות מהאוויר נועדו להטיל מורא.⁹ הפתרון הסובייטי היה מה שנקרא לימים "השמדת עם על ידי הגירה", דהיינו, לגרש את האוכלוסייה מהמדינה, ולסלק על ידי כך את בסיס התמיכה להתנגדות. והם עשו זאת בקנה מידה נרחב. אוכלוסיית אפגניסטן מנתה לפני המלחמה 16 מיליון נפש; ב-1985 היו 3.5 מיליון מהם פליטים בפקיסטן ובאירן. ב-1989 כבר היו 3.5 מיליון פליטים בפקיסטן לבדה, ומיליון נוספים, בערך, באירן. כבר ב-1981 ערכה מוסקווה הפצצות כבדות מהאוויר באזורים שונים של הארץ. בשנים 1982 ו-1983 הופנתה תשומת לב גם לפעולות קטנות יותר, וביניהן הרחבת השימוש ב"כוחות המיוחדים" הסובייטיים ("ספצנאז"), חדירה לתנועות ההתנגדות האפגניות ורצח של מנהיגים בתנועת ההתנגדות.

מעניין לציין שאסטרטגיית "השמדת עם על ידי הגירה" בוצעה רק בדרום, בעיקר באזורים הפתניים של אפגניסטן. בצפון, עד הרי הינדוקוש, נקטו הסובייטים גישה שונה, כמעט הפוכה.¹⁰ כשם שבדרום נקטו במדיניות שיטתית של הרס וחורבן, כך נקטו בצפון מדיניות של בניין. הם ניסו לשתף פעולה עם האוכלוסייה, במקום לגרש אותה. ההבדל בגישה לשני חלקי המדינה לא היה דבר חדש. הוא נעשה במחשבה תחילה עוד על ידי רוסיה הצארית, שאנשיה תיארו את רכס הינדוקוש כגבול "הטבעי" בין האימפריה הרוסית לאימפריה הבריטית.

במקום להשליט חורבן, כמו בדרום, עודדו הסובייטים בצפון פיתוח כלכלי, ובכלל זה בניית סכרים לאיגום מי השקיה, והקמת בתי חרושת. מסתבר שרוב משאבי הטבע של אפגניסטן מצויים בצפון. האזור גובל בברית המועצות, נגיש בקלות, פני הקרקע שטוחים יותר, וקל יותר להשכין בו שקט ורגיעה. יתר על כן, חלק ניכר מתושבי צפון אפגניסטן הם בעלי רקע אתני זהה לתושבי העמים הסובייטיים (בימים ההם) של מרכז אסיה – טג'יקים, אוזבקים ותורכמנים. פקידים סובייטיים, ופרסומים שונים, ניסו לנצל את הגאווה האתנית של התושבים ועודדו אותם להשתמש בלשונות הלאומיות שלהם – שיטה שעד אז לא היתה מקובלת בברית המועצות. הסובייטים פרטו ללא הרף על נימי המסורת והמנהגים המשותפים כשיטה להשגת אחדות אתנית משני עברי הגבול הצפוני של אפגניסטן. כן היו חילופי משלחות משני עברי הגבול, ביחוד בענייני תרבות.

כל זה היה חלק ממדיניותה של מוסקווה כלפי תת-היבשת ההודית. הסובייטים, במישרין ובאמצעות שלטון הבנות של הקומוניסטים האפגנים, קידמו ועודדו את תביעות האירדנטה האפגניות לגבי חלקים שונים בפקיסטן המיושבים פתנים. בבראק כרמאל, שהיה מנהיג הקומוניסטים באפגניסטן, נשא בספטמבר 1985 נאום לפני ה"ג'ירגה" (האספה) של שבטי הפתנים בקרבת הגבול, וקרא בגלוי לאיחוד הפתנים (משני עברי הגבול בין אפגניסטן לפקיסטן), תחת ריבונות אפגנית. זו היתה בפירוש קריאה לערעור השלטון בפקיסטן, לבד מהחייאת המחלוקת הישנה בין שתי המדינות. לחץ צבאי סובייטי על פקיסטן, שהלך וגבר, וכלל הפגזות ארטילריה וחדירות מטוסים מעבר לגבול, סייע להמחיש את התביעה. סיפוחה של צפון אפגניסטן לברית המועצות, והקמתה של מדינה פתנית תחת הנהגה אפגנית קומוניסטית (שתכלול את האזורים הבלוציים בדרום מערב פקיסטן) היו מביאים למעשה לחיסולן של אפגניסטן ושל פקיסטן גם יחד. אבל חשוב מכך, שהם גם היו פותחים – זו הפעם הראשונה בהיסטוריה – נתיב יבשתי סובייטי ישיר אל הים הערבי.¹¹

המפתח לאסטרטגיה הסובייטית, משלביה המוקדמים ביותר, היה למנוע סיוע מבחוץ לתנועת ההתנגדות. מוסקווה היתה משוכנעת, ובצדק, שהמוג'אהדין לא יחזיקו מעמד זמן רב ללא סיוע מבחוץ. אבל גם כאן לא הכל התנהל כמתוכנן. התגובה לפלישה הסובייטית הסתכמה רק בתכנית סיוע אמריקנית חשאית וצנועה מאוד לתנועת ההתנגדות, דבר שאפשר לסובייטים להשיג כמה הישגים משמעותיים בשנים 1982 ו-1983. אחר כך החלו המוג'אהדין האפגניים והגופים ההומניטריים האירופיים שהשתדלו לעזור להם, להבין כי ללא סיוע חיצוני משמעותי יותר לא יוכלו האפגנים להחזיק מעמד עוד זמן רב. ולאחר שגם האפגנים וגם הגופים האירופיים הנזכרים הבינו שהמפתח לסיוע זה מצוי בוויינגטון, החלו לפנות לפקידים אמריקניים בבקשה לסיוע לתנועת ההתנגדות. מאחר שהסיוע שהוגש לאפגנים עד אז נעשה במסווה של תכנית "חשאית", לא התנהל כמעט שום דיון גלוי בסוגיה זו. בדיוני הממשל האמריקני בנושא זה היו מעורבים רק פקידים מעטים בזרוע המבצעת, וחברי הקונגרס ועוזריהם שהיו חייבים לפעול כשהוגשו להם בקשות למתן סיוע להתנגדות. כותב שורות אלה היה חלק מקבוצה מצומצמת זו, והדברים שיובאו להלן על תגובתה של ארצות-הברית מתייחסים בעיקרם לדיונים הפנימיים שהתנהלו אז בנושא זה.

הסיוע שניתן לתנועת ההתנגדות עד 1984 הספיק רק כדי לאפשר לאפגנים להמשיך במאבק. לא היתה שום מחשבה שצריך להגיש להם סיוע שיאפשר להם לנצח במאבקם. הביטוי התמציתי למדיניות האמריקנית יכול היה להיות, ובמקרים רבים אף היה, ש"צריך להעלות לסובייטים את המחיר". אולם השינוי המהותי במדיניות הגיע לשיאו בהנחיה נשיאותית שניתנה ב-1985, אשר בה הוצהר, לפחות, שהמטרה היא לעזור לאפגנים לנצח. כאשר תורגמה הנחיה זו למעשים מהותיים יותר, היא התבטאה בסיוע אמריקני נמרץ יותר, שכלל בסופו של דבר גם טילי נ"מ מדגם "סטנינגר". המשמעות של טילי ה"סטנינגר" שנשלחו לאפגניסטן לא היתה רק בכך שהם אפשרו לתנועת ההתנגדות לסכל את המאמץ הסובייטי לרוקן את האזורים הכפריים מיושביהם, אלא הם אותתו לשני הצדדים, מעל לכל, על שינוי מהותי ברמת המחויבות האמריקנית.

הדחיפה העיקרית לשינוי זה במדיניות נבעה מלחצים גוברים מצד שתי המפלגות בקונגרס, ובאה גם מצד מספר קטן של פקידים ברשות המבצעת, בעיקר בפנטגון. יש לציין כי במשך כל המלחמה המשיכו משרד החוץ האמריקני וה-CIA להתנגד לסיוע משמעותי לתנועת ההתנגדות באפגניסטן. מדיניותה החדשה של ארצות הברית היתה תוצר לוואי של החיכוך הזה.

בסוף 1984 הוגבר הסיוע הצבאי לתנועת ההתנגדות האפגנית, והמשמעות היתה שההתקדמות של הסובייטים הואטה, לכל הפחות, והגבירה את תסכוליהם. מוסקווה היתה זקוקה לניצחון מכריע, כדי שההתערבות שלה תיתפס כניצחון. כדי שתיתפס ככישלון, די היה בסיכוי שהלחימה לא תיגמר לעולם. במובן זה, 1985 היתה שנת מפנה. בשנה זו הגיעה ההנהגה הסובייטית, בראשותו של גורבצ'וב, למסקנה שייתכן כי לא תוכל לנצח בשדה הקרב, ומה שלא תוכל להשיג שם, יהיה עליה להתאמץ הרבה יותר כדי להשיגו ליד שולחן המשא ומתן. בקונגרס ה-27 של המפלגה, בפברואר 1985, פתח גורבצ'וב ביזמת שלום נרחבת, שנועדה לשכנע את שאר העולם בשאיפתה הכנה של ברית המועצות להגיע להסדר באפגניסטן. בנאום ההוא השמיע גורבצ'וב את האמירה המפורסמת שאפגניסטן היא "פצע מדמם", שרמז על עייפות מסוימת מהמלחמה. כן הודיע אז גורבצ'וב שברית המועצות ואפגניסטן הגיעו להסכם דו צדדי על "נסיגה מדורגת" של הכוחות הסובייטיים. נסיגה כזאת, ציין גורבצ'וב, תלויה ב"פתרון פוליטי" שיבטיח את "אי חידושה של התערבות צבאית זרה".

משפט זה מסכם את עמדתה של מוסקווה לגבי הסיבה האמיתית להמשך הסכסוך. מטרת המשא ומתן היתה, מאז ומעולם, ליישב את מה שהסובייטים כינו "המצב השובב את אפגניסטן", שפירושו סיום "ההתערבות החמושה" מבחוץ. הסובייטים טענו עד הסוף, ובהצלחה, שפעולותיהם באפגניסטן היו אך ורק עניין דו צדדי בינם לבין הממשלה הקומוניסטית של אפגניסטן, ואילו מה שעושים האחרים הוא עניין למשא ומתן בינלאומי.

עיקרה של האסטרטגיה הסובייטית היה להעמיד את המשטר הקומוניסטי על רגליו, כדי שיוכל לעמוד ברשות עצמו ללא סיוע של כוחות יבשה סובייטיים, אם כי הסיוע האווירי והלוגיסטי, וכן סיוע אחר, יימשכו. המשך הסיוע לתנועת ההתנגדות האפגנית יסכל את הגשמת היעד הזה. לכן נעשה חיוני, מבחינתה של מוסקווה, לדעת מהי רמת המחויבות של ארצות הברית כלפי אפגניסטן והיקפה. האם ארצות הברית מתכוונת ברצינות כשהיא מדברת על "הגדרה עצמית" אמיתית לאפגנים? או שמא היא רק מתכוונת להרחיק את הכוחות הסובייטיים מאפגניסטן? אם זו אכן הכוונה, הצירוף של המשך הסיוע הסובייטי למשטר הקומוניסטי באפגניסטן והפסקת הסיוע האמריקני לתנועת ההתנגדות יבטיחו ניצחון סובייטי. בסוף 1985 קיבלה מוסקווה מנציגי משרד החוץ האמריקני הסכמה שלפיה תהיה ארצות הברית מוכנה להפסיק את הסיוע לתנועת ההתנגדות האפגנית עם תחילת היציאה של הכוחות הסובייטיים. בסוף 1985 דיברו הסובייטים על יציאה מדורגת במשך ארבע שנים. כאשר נודע בווינגטון שפקידים אמריקניים הגיעו להסכם עם הסובייטים מאחורי גבו של הנשיא,¹² טענו פקידים אלה שלא הסכימו למסגרת הזמן של ארבע שנים. צעד זה הבטיח שהסיוע האמריקני לא ייפסק, וגרר את המשא ומתן שנתיים נוספות. אף על פי כן, מוסקווה ידעה עכשיו שהיא יכולה להתרכז בחיזוק התשתית הקומוניסטית באפגניסטן, כהכנה ליציאתה הסופית.

שבועות אחדים לפני החתימה על הסכמי ג'נבה, ב-1988, גילו תומכי תנועת ההתנגדות האפגנית שמשרד החוץ האמריקני הסכים לבסוף לוותר על הפן האנטי-סובייטי של המלחמה, מבלי לקבל התחייבות דומה ממוסקווה. קול הזעקה שקם הניע את ווינגטון לפרסם "מכתב לוואי" שבו נאמר כי היא תנקוט "סימטריה חיובית", דהיינו, שאם הסובייטים ימשיכו לספק נשק לצד שלהם, גם ארצות הברית תנהג כך. יש משמעות מעניינת לעובדה שלמרות שהסובייטים לא היו מרוצים מן התוספת הזאת ברגע האחרון, היא לא פגעה כלל בהסכם או בהחלטתם לצאת מאפגניסטן. בפברואר 1989 לא היו עוד כוחות סובייטיים באפגניסטן.

• תקופת הביניים: היווצרות החלל הריק, 1989 עד 1992

מאחר שמדיניותה של ארצות הברית, ולעניין זה – גם מדיניותה של פקיסטן – היתה שיש "להעלות את המחיר" של הכיבוש הסובייטי ולא להביא למעשה לסיומו, רק מעטים היו מוכנים כשהכיבוש הסתיים לבסוף. נוסף על כך, מדיניות זו היתה מבוססת על הנחות מוטעות, שנבעו מבורות. בסוף 1987 צוטטו "פקידי ממשל מערביים" שאמרו כי נסיגת הכוחות הסובייטיים תביא "כמעט בוודאות להתמוטטות" המשטר בקאבול.¹³ "בלי כוחות סובייטיים", נמסר בשם אחד הדיפלומטים הללו, ממשלת אפגניסטן "לא תחזיק מעמד אפילו שישה חודשים".¹⁴ לאחר שהכוחות הסובייטיים אכן החלו לצאת, התמוטטותו הצפויה של המשטר באפגניסטן נעשתה עניין של ודאות קרובה. יון גלסמן, מיופה הכוח בשגרירות ארצות הברית בקאבול, תיאר את המשטר האפגני בחודשים האחרונים של יציאת הסובייטים כ"בית בלי עמודי תמך", וצפה כי "המשטר יתמוטט בתוך שבועות ספורים, חודשים – לכל היותר".¹⁵

עד כמה השפיעו דעות מוטעות אלה על המדיניות בפועל אפשר ללמוד מהעובדה שתנועת ההתנגדות האפגנית השתדלה אז מאוד להפיק תועלת ממה שנראה כמצב נוח מבחינתה. לא חלפו ימים מהחתימה על הסכמי גינבה, וכותרת בניו יורק טיימס הכריזה כי "פקידי ממשל פקיסטניים מספרים שציוו על התקדמות המורדים האפגנים", ובאותיות קטנות יותר: "הנספח האמריקני השתתף בהחלטה".

שום הוכחה בנוגע להתעצמות התשתית הקומוניסטית, בדגש מיוחד על חיזוק ה-KHAD, המוסד האפגני המקביל לקג"ב, לא הצליחה לשכנע את הפקידים הללו בהיפוכו של דבר. יתר על כן, לא היו כל הוכחות בשטח לפניקה, לעריקות המוניות או לסימנים אחרים כלשהם על חרדה אפשרית בקאבול מפני הצפוי בעתיד. מוסקווה התחייבה מפורשות להמשיך לתמוך במשטר האפגני גם אחרי יציאת הכוחות הסובייטיים, והיא נשארה נאמנה להבטחתה, והמשיכה לספק סיוע אווירי וצבאי אחר, וכן סיוע כלכלי. הסיוע האווירי הסובייטי הגיע בכל פעם שהיה אפילו צל צלו של סימן שהמוג'אהדין מצליחים להשתלט על עיר כלשהי.

הסובייטים היו בטוחים שתנועת ההתנגדות האפגנית תסכים לדרישת הקומוניסטים להפסקת אש ובכך יודו בכישלונם, או שיצאו להתקפה וייכשלו. הביטחון הזה היה מוצדק בהחלט. עכשיו, אחרי שהגורם המאחד היחיד – הנוכחות של כוחות זרים – נעלם, הלכה תנועת ההתנגדות האפגנית, שבלאו הכי מעולם לא שררה בה אחדות, והתפלגה עוד יותר. ההתקפות על ערים אפגניות בידי אפגנים אחרים, בייחוד לאחר שנכשלו, יכלו רק לעורר עוינות מצד האוכלוסייה. תנועת ההתנגדות האפגנית מעולם לא הכשירה את עצמה ולא התכוננה לניהול מבצעים מתואמים שיוכלו להוביל לניצחון. היא לא היתה מוכנה לכך פוליטית, ולכן לא היתה לה כל חלופה למשטר הקומוניסטי. התברר שהאסטרטגיה הסובייטית היתה בת קיימה יותר מברית המועצות עצמה, מפני שהמשטר הקומוניסטי בקאבול החזיק מעמד יותר מהמשטר הקומוניסטי במוסקווה – אם כי לא לזמן רב.

ב-1991, לאחר שברית המועצות התמוטטה והשאירה אחריה חלל ריק עצום באזור, נקרתה לפקיסטן ההזדמנות לעשות מה שניסתה ברית המועצות לעשות בשנות השבעים והשמונים. איסלאמאבד הבינה שצעדים המזכירים את הקולוניאליזם המסורתי לא יהיו מקובלים על הקהילה הבינלאומית, ופשוט לא ייתכנו בהקשר

האפגני. איסלאמאבד נקטה אפוא גישה עקיפה, כמו מוסקווה בשעתה. ההנהגה הפקיסטנית החליטה שהיא צריכה להמציא "מנהיג" ו/או משטר אפגניים שיהיו תלויים תמיד באיסלאמאבד כדי לשמור על כוחם. המשמעות של החלטה זו היתה שמנהיג כזה לא יוכל להיות פופולרי במיוחד, או לפתח פופולריות כזאת, ולא יהיה לו בסיס פוליטי אמיתי.

אפגניסטן, כפי שכבר צוין לעיל, אינה אומה, אלא מדינה רב לאומית. הקבוצות האתניות המתגוררות בה חיו זו לצד זו, אבל הרוב הפתני מעולם לא הניח לאחד המיעוטים לשלוט. הסטייה היחידה, כאשר מנהיג טגייקי תפס זמנית את השלטון, לא האריכה ימים אפילו שנה. המדיניות הסובייטית בימי המלחמה החריפה את העוינות ואת המחלוקות בין השבטים והעדות השונות. כשם שמוסקווה העדיפה את הקבוצות האתניות שהתגוררו בצפון אסיה המרכזית, בגלל קרבתן לאסיינים ברפובליקות הסובייטיות של מרכז אסיה, כך נשענה פקיסטן מההתחלה על הפתנים. אבל כדי לנהל בהצלחה משטר של הפרד ומשול, צריך היה לוודא שגם הפתנים לעולם לא יהיו חזקים דיים כדי לפעול ביחד.

איסלאמאבד בחרה בחיכמאטייר גולבודין – מנהיג פתני קיצוני, שלא היה לו בסיס עממי רחב - לאחד מסוכניה העיקריים, עוד לפני הפלישה הסובייטית. בימי המלחמה הסובייטית-אפגנית ואחריה, היה גולבודין עסוק לרוב במאבקים מול קבוצות התנגדות אפגניות יותר מאשר נגד הסובייטים, ואחרי 1989 – יותר מאשר נגד הקומוניסטים האפגנים. בימי המלחמה דאג ה-ISI הפקיסטני (שירות המודיעין הבין-זרועי, שניהל מדיניות עצמאית, פחות או יותר, באפגניסטן), לנתב את רוב סיוע החוץ דרך גולבודין. בצורה כזאת חיזקו אותו, וצמצמו מאוד את האפשרות שתקום הנהגה אפגנית אמיתית כלשהי. אותו קו המחשבה הכתיב גם את הימנעותה של פקיסטן מעידוד התארגנות משמעותית כלשהי של תנועת ההתנגדות. כאשר ננקטו לבסוף צעדים שונים, בין השאר בגלל התגברות העניין מצד האמריקנים, דאגו הפקיסטנים להבטיח שכל מה שנעשה באפגניסטן יישאר מפוצל, חלוש ולא מאורגן ככל האפשר. הם הרשו אפוא להקים כמה וכמה מפלגות פוליטיות וגופי מנהיגות. איסלאמאבד פעלה בקרב הקבוצות הללו במרץ, כדי לטפח חשדות ותחרות על תשומת לבה וחסדיה. העוינות של פקיסטן למפקד אחמד שאה מסעוד, מנהיג ההתנגדות התכליתי ביותר, לא נבעה אך ורק מהיותו טגייקי. מפקד תכליתי עם קהל חסידים נאמן היה בגדר איום על איסלאמאבד.

גם ה-ISI נשען על בן טיפוחיו הוותיק כדי לחדור למשטר בקאבול ולמוטט אותו מבפנים. גנרל שאה נאוואז טנאי, פתני שהיה שר ההגנה בממשלת קאבול, חבר במרס 1990 אל גולבודין, ויחד ניסו להפיל את השלטון הקומוניסטי. ניסיון ההפכה נכשל, אבל חשף את המתיחות הגוברת בתוך הכת הקומוניסטית השלטת.¹⁶ המנהיג הקומוניסטי נגיבוללה, שהיה ער לחולשה הפנימית הגוברת של משטרו, החל לגלות רצונות רבה יותר ביחס למשא ומתן, בחסות האו"ם, על הקמת ממשלה על בסיס רחב. אבל בעוד המשא ומתן מתנהל, החלו קצינים מהמפלגה השלטת להעביר נשק למפקדי תנועת ההתנגדות ולעשות הסכמים משלהם. גורלו של המשטר נחרץ באוגוסט 1991, אחרי כישלונו של ניסיון ההפכה ביזמת מוסקווה, ובעקבותיו – הפסקת הסיוע הסובייטי למשטר בקאבול, והתמוטטותה הסופית של ברית המועצות בדצמבר באותה השנה.

המשטר בקאבול התמוטט באפריל 1992, וערב רב של קבוצות מיעוט אתניות מן הצפון השתלטו על הבירה, ולא הכוחות הפתניים מהדרום. "ברית צפונית" זו, כפי שנקראה אחר כך, הורכבה משלושה מיעוטים משמעותיים באפגניסטן: טג'יקים, אוזבקים והאזארים (האחרונים אינם סונים, כמו רוב האפגנים, אלא שיעים). עריקתו של הגנרל האוזבקי, עבד אל-רשיד דוסטום, מהכוחות הצפוניים של המשטר מילאה תפקיד חשוב בהתמוטטות. הצטרפותו למנהיג הטג'יקי מסעוד אפשרה לכוחותיהם המשולבים להיכנס לקאבול ולהשתלט עליה, גם אחרי שנגיבוללה הודיע על כוונתו להתפטר לטובת ממשלת מעבר ניטרלית.¹⁷ אם הכוונה שלהם היתה, כפי שנטען, למנוע את "תפיסת השלטון בידי המפלגות מפשאוואר [פקיסטן], הנשלטות ברובן על ידי סונים ופתנים", עד מהרה התברר להם שתקוותם נכזבה.¹⁸

• גיבוש המאמץ צפונה, 1992 עד 1999

אין ספק ש"הברית הצפונית" היתה עכשיו בעמדה חזקה יותר כלפי ממשלת פקיסטן. בעיני פקיסטן, המצב שנוצר היה ללא ספק נסיגה. איסלאמאבד הגיבה בניהול מסלול כפול: משא ומתן ולחימה. מבחינה רשמית דבקה פקיסטן ב"דרך המלך" האגדית, השתתפה במשא ומתן ותמכה בהקמת ממשלת מעבר באפגניסטן, על בסיס רחב. איסלאמאבד נאלצה להכיר בשליטתה של "הברית הצפונית" בקאבול, בכך שהסכימה כי הנשיא יהיה בורהאנודין רבאני, ראש מפלגת הג'מיעאת שפעלה מפקיסטן, ונשלטה בידי הטג'יקים. מרכיב "הלחימה" נועד לשפר את תוצאות המשא ומתן ולהביא לתוצאה הרצויה בצורה מכרעת יותר, מאחר שהסדר זה, או כל סידור אחר שלא העניק לפקיסטן את השליטה שביקשה לא השביע את רצונה.

ממשלת רבאני מעולם לא ייצגה יותר מאשר שבריר של הקשת הפוליטית האפגנית, ומעולם לא שלטה, למעשה, ברוב שטחה של אפגניסטן. אחרי 1996 לא שלטה אפילו בקאבול, או בחלקים ניכרים בצפון. הסכמי פשאוואר מאפריל 1992, שלפיהם הוקמה ממשלה זו, ניסו לספק את רצונה של איסלאמאבד בכך שהטילו את ראשות הממשלה על חיכמאתייר גולבודין. אבל העניין לא צלח, מפני שגולבודין ביקש לסלק את מסעוד מתפקידו כשר ההגנה, ולהכפיף את רבאני אליו.¹⁹ כשגם זה לא נסתייע, החל לתקוף את קאבול. גם המפלגות האחרות ב"ברית הצפונית", וביניהן גנרל דוסטום, שמילא תפקיד מרכזי בהפלת המשטר הקומוניסטי ובכיבוש קאבול, נותרו לפי הסכם הביניים ללא עמדות מפתח. התוצאה היתה שבתחילת 1994 התחבר דוסטום עצמו עם גולבודין, ושניהם פתחו בהתקפה גדולה נוספת על עיר הבירה, אשר נכשלה בסופו של דבר. מנקודת ראותה של איסלאמאבד, הגישה של "משא ומתן במקביל לניהול לחימה על ידי מיופה כוח" לא צלחה. ב-1993 החלה אפוא פקיסטן לחפש מחליף לגולבודין.

תנועת הטליבאן הפונדמנטליסטית החלה למשוך תשומת לב ציבורית, כגורם חשוב, באוקטובר 1994. מאז הקמתה כקבוצה מעורבת, דומה שרוב הטליבאנים, או "הסטודנטים", באים בעיקר מבתי המדרש המוסלמיים הפונדמנטליסטיים של אחת המפלגות הפונדמנטליסטיות הפקיסטניות, "גימיעאת אל עוליימא אי-איסלאמי" (JUI). תחילתה של התנועה בשנת 1980, כאשר סדרה של בתי מדרש כאלה ("מדרסות") הוקמה "בעמק קונאר, כדי ליצור

חגורה של קבוצות אדוקות מאוד בדתן סמוך לגבול אפגניסטן-פקיסטן.²⁰ אלה נועדו לסייע להתנגדות להמשך התקדמותם של הקומוניסטים ולסייע למוג'אהדין נגד הסובייטים.²¹ אולם עד 1994 לא היה להם משקל רב.

תחילה הופיעו הטליבאן ככוח צבאי ופוליטי בנפה המערבית קנדהאר, ואחר כך בדרום, בדרום-מערב ובמזרח. חלק ניכר מהתקדמותם ההתחלתית המהירה נעשה כמעט ללא לחימה, כאשר המנהיג המקומי מצטרף לחבורות הטליבאן או נכנע להן. דומה שה-ISI הפקיסטני נטל חלק לא מבוטל בהתקדמות קלה יחסית זו, כאשר שכנע מפקדים שונים "להחליף צד".²²

הטכניקה של איסלאמאבד, כפי שצוין לעיל, היתה להישען על הפונדמנטליסטים האפגנים. גם חיכמתאיר גולבודין היה קשור למפלגת JUI הפונדמנטליסטית הפקיסטנית, שקיימה קשר הדוק עם ממשלות פקיסטן מאז תקופת שלטונו של הנשיא זיא. המדיניות שנקטה אחרי 1994 נשענה על מפלגה פונדמנטליסטית אפגנית, שהיא עצמה קיימה קשרים הדוקים עם מפלגת JUI פונדמנטליסטית פקיסטנית יריבה. זו האחרונה התחברה ב-1993 עם מפלגת העם הפקיסטנית (PPP), של ראש הממשלה בנאזיר בוטו. ה-PPP יצאה אז מהבחירות כמנצחת, והחזירה את בנאזיר בוטו לתפקיד ראש הממשלה. ה-JUI, שהיתה עד אז בשוליים, השיגה לבסוף גישה ל-ISI, ולצבא ולממשלה בדרך כלל. המעבר מהתמיכה בגולבודין למחויבות חזקה עוד יותר כלפי הטליבאן, לא היה מידי. דומה שהראשון שסבר שיש לצדד בטליבאן היה גנרל נסראללה באבאר, שר הפנים, ורק אחר כך הצטרף ה-ISI לדעתו.²³

השתלטותם של הטליבאן על מחסן נשק חשוב של הצבא בעיר ספיין בולדאק, בתחילת מסע ההתקדמות שלהם, מהווה איור מצוין, גם אם אירוני, לשינוי במדיניותה של איסלאמאבד. המחסן היה של גולבודין, ונשמר בידי כוחות משמר הגבול הפקיסטני, בשליטתו של משרד הפנים; דחינו, בשליטתו של התומך הראשון של הטליבאן בממשלת פקיסטן. השומרים פשוט קיבלו הוראה להסתלק, והשאירו את המחסן בשליטת הטליבאן.²⁴

הטליבאן היו פונדמנטליסטים לא פחות מגולבודין, ואולי אף יותר ממנו. דומה היה שהם נהנים גם ממידה מסוימת של פופולריות, שלא נראתה מאימת. בהנהגת "מוללות שבקושי יודעים קרוא וכתוב",²⁵ היתה להם השקפה פשטנית ביותר ביחס לאיסלאם, שהתמקדה כמעט אך ורק בקוראן, ועל "תפיסה צרה מאוד"²⁶ של השריעה (הדין האיסלאמי). הם מעולם לא הכינו תכנית כלשהי, מעבר למטרה המעורפלת של השלטת דיני האיסלאם והקמת חברה מוסלמית דתית (לפי תפיסתם). משיכתם של הטליבאן לדברים רוחניים, וטענתם שאינם רוצים בשלטון מונופוליסטי שבטי אלא באחדות אפגנית, זכתה לתהודה עזה באפגניסטן של 1994. אבל מאחר שנקודות העצמה הללו לא נשענו על יכולת צבאית או פוליטית איתנה, היתה ההנהגה הפקיסטנית משוכנעת שהטליבאן יישארו תלויים בה. קיומן של קבוצות רבות ושונות, רבות מהן בעלות מסורת ארוכה של עוינות ביניהן, נתפרש באיסלאמאבד, ללא ספק, כמנוף נוסף. בטליבאן היו שותפים לא רק שבטים פתניים שונים, אלא גם קומוניסטים רבים לשעבר. באחד הדוחות משנת 1997 נאמר כי "רוב מפקדי הטליבאן המנהלים את המתקפות בשנתיים האחרונות נושאים שמות בדויים",²⁷ אשר העניקו לקומוניסטים לשעבר זהות ההולמת יותר את דמותם החדשה כמנהיגים פונדמנטליסטיים. אחדים מהם, כגון גנרל מוחמד גילאני, ח'אלקי שנתמנה למפקד כוחות הני"מ של הטליבאן, שירת בצבא האפגני הקומוניסטי עד

1992.²⁸ אחד המשקיפים, שהיה בעל קשרים מעולים, כתב כי "כשהטליבאן כבשו את קאבול, כל חיל האוויר שלהם וחלק ניכר מהשריון ומהארטילריה הכבדה, היו מאוישים בידי חי'אלקים לשעבר".²⁹

נוסף על כך, פקיסטן סייעה לטליבאן גם בלוחמים: "בין 1994 ל-1999- אומנו ונלחמו באפגניסטן 80,000 עד 100,000 פקיסטנים".³⁰ אף על פי כן, הטליבאן הצליחו לכבוש את עיר הבירה רק בספטמבר 1996, אבל אחרי שיצאו משטחי הפתנים, התקדמותם הואטה. פילוג במחנהו של גנרל דוסטום, בשילוב עם חתרנות מצד פקיסטן, הקלו תחילה על כיבושה של עיר המפתח הצפונית מזאר-א-שריף ב-1997, אבל כוחות "הברית הצפונית" חזרו וכבשו את העיר עד מהרה. עם זאת, התקדמותם של הטליבאן והכנעתה של כל אפגניסטן בכוח צבאי נמשכו גם ב-1998 וב-1999. אולם בסוף 1999 החלו הטליבאן לאבד מתנופתם. מה שנראה במרס 1997 כמצעד ללא התנגדות החל להיראות עכשיו כחזרה למצב הקיפאון.

● סופו של המאמץ כלפי צפון וחזרתו של הקיפאון

"הטליבאן נמצאים בירידה...נדמה שהם כורעים תחת נטל משקלם", אמר ריצ'רד מרפי, לשעבר תת שר החוץ שהיה אחראי על האזור.³¹ או, כפי שציין משקיף אחר: "הטליבאן...עברו את השיא שלהם. הם החלו להתפורר, ומזכירים את העלייה והשקיעה המהירות של תנועות דתיות דומות בהיסטוריה של אפגניסטן".³² הערכה מדויקת יותר תהיה שמצב קיפאון באפגניסטן מתיישב עם קיפאון רחב יותר שהשתרר באזור. במקום לנטוש את הטליבאן לטובת חלופה אחרת, יש להניח שפקיסטן תגיב על כישלונה החרוץ בנקיטת מדיניות הדומה למדיניות הסובייטית שכשלה, ותגביר את מעורבותה הישירה. אין ספק שגם מעורבותה תגרור התנגדות אפגנית גלויה, ומאחר שהפעולות של הטליבאן, ושל הפקיסטנים, העירו כבר מרבץ מגמות המערערות את היציבות באזור, עלולות להיות לפיצוץ מסוג זה השלכות נרחבות בזירה הבינלאומית.

כדי להבין מדוע עלול להתפתח מצב כזה, יש צורך לבחון את הסיבות לחוסר יכולתם של הטליבאן (דהיינו, של פקיסטן) לנצל את ההצלחות ההתחלתיות שלהם ולהשיג הכרעה, ולבחון אגב כך את טיבם של מצבי הקיפאון הפנימיים והאזוריים.

הקיפאון ההולך ומשתרר באפגניסטן...

קריאתם העיקרית של הטליבאן לנאמנות היתה הדגש ששמו על אפגניסטן כשלמות, וכן על הרוחניות האיסלאמית שלהם. ההבטחה שלהם היתה, בראש בראשונה, להביא שלום ותנאים כלכליים טובים יותר. בתוהו ובוהו ששרר ב-1994, רק מעטים טרחו להעניף מבט מעבר לרדידותה של ההבטחה. מה שהיה חשוב הוא שיש חלופה. כאשר קיבלו הפתנים האפגניים את הטליבאן בסבר פנים יפות כפי שקיבלו, הם לא "הצביעו בעד" הטליבאן. הם "הטילו את פתקי ההצבעה" שלהם נגד המשטר הקיים. הקבלה הולמת לעניין זה היא ההצבעה הראשונית באלג'יר, שרוסנה על ידי הממשלה כאשר תפסה שהפונדמנטליסטים עומדים לנצח. אין ספק שההצבעה היתה חסרת משמעות

ביסודה, והיתה רק מחאה על השחיתות של המשטר הקיים, בלי כל קשר לכל הדברים האחרים שהשפיעו על המצב. האזרחים, שלא היתה להם כל דרך אחרת לבטא את תסכוליהם, ביטאו את עצמם באמצעי היחיד שעמד לרשותם.

והיתה גם חולשה יסודית נוספת: הישענותם המוחלטת של הטליבאן על הפתנים. איסלאמאבד חזרה אפוא על שגיאותיה של מוסקווה, בכיוון הפוך מבחינה גיאוגרפית. מדיניות כזאת משמעה סכסוך ממושך, או חלוקת הארץ לשתי ישויות חדשות ונפרדות. אף אחת מהן לא תאפשר לפקיסטן להגשים את היעד הנכסף שלה - פתיחת נתיב סחר חדש וחשוב אל מרכז אסיה. ייתכן שאיסלאמאבד חושבת על חלוקת הארץ, ולהשיג על ידי כך עומק אסטרטגי. אפשרות כזאת תהיה השתקפות נוספת של מתכונת סובייטית קודמת ושיטתית יותר, וגם הפעם בכיוון גיאוגרפי הפוך.³³

אם זה היעד, גם הוא לא יהיה ניתן להשגה. ראשית, אין להניח שהאפגנים עצמם – בצפון ובדרום כאחד – יסכימו לפתרון כזה. חרף שנים של מלחמה וטכניקות פלגניות מצד כל המעורבים, אחד הגורמים המפתיעים באפגניסטן הוא שאנשי כל הקבוצות ממשיכים לחשוב על עצמם כעל אפגנים. רבים מהם מתנגדים בתוקף אפילו לאזכור האפשרות של חלוקת ארצם.³⁴ שנית, ספק את המדינות השכנות יסכימו להרחבה כזאת של השפעתה של פקיסטן. שליטת, מאחר שהטליבאן ממשיכים לשלוט בחלקים ניכרים מהצפון, התמריץ להמשך הלחץ הצבאי כדי להשתלט על השטחים הנוותרים, גדול הרבה יותר מאשר התמריץ להתפשר ולסגת.

רביעית, הטליבאן הוכיחו שאינם מסוגלים לנהל את השטח שבשליטתם. במקום עיסוק בסוגיות רוחניות אמיתיות, נתקלו האפגנים בתפיסה אכזרית ופשטנית ביותר של האיסלאם. משקיפים פקיסטנים אחדים, שבנושא רגיש זה העדיפו לצטט מקורות מערביים, ציטטו תיאורים מאלפים של השטחים שבשליטת הטליבאן כ"תמונה מפחידה של פורטיטניות, באכזריות קיצונית. מקום הנשלט על ידי נערים בני עשרה שאינם יודעים קרוא וכתוב". והביאו גם את דעתו של "מלומד קשיש" בעיר המערבית הראת, שאמר כי "אנחנו נשלטים בידי אנשים שאינם מציעים לנו דבר פרט לקוראן, למרות שרבים מהם אינם יודעים קרוא וכתוב".³⁵ הטליבאן, עד כמה שהם יודעים בעולם המערבי, מתקשרים עם דיכוי נשים, מפני שהם אוסרים על נשים לעבוד מחוץ לביתן, ואוסרים על הנערות ללכת לבתי ספר. הם פרסמו פתוות (צווים דתיים) העוסקים בהיבטים הפעוטים ביותר של החיים הקיבוציים והפרטיים. הם הגיעו לקיצוניות עד כדי איסור על נשים לגרוב גרביים לבנים, ואיסור על הפרחת עפיפונים,³⁶ גם בלי להזכיר איסורים על טלוויזיה, או על צילומים. הצווים נאכפים במכות, ובמקרה של פשעים חמורים – בהוצאה להורג פומבית מיידית. חריגות אלה ואחרות גובות מחיר כבד: לא זו בלבד שהטליבאן מתקשים למצוא חיילים, אבל גם הלוחמים שלהם החלו לנטוש את השורות ולחזור לאזורי השבטים שלהם.³⁷ אולם עדיין אין חלופה של ממש. מי שגרמה לכך היא פקיסטן, בעבר אמנית מדיניות "הפרד ומשול". לפיכך, ככל שמדובר במצב הפנימי, הסבירות היא שהקיפאון יימשך. אחד המשקיפים כתב, למעשה, כי "איסלאמאבד פועלת להמשך מצב המלחמה, כדי להחליש את בעלת בריתה האפגנית".³⁸

...ותוצאותיו באזור

במובנים מסוימים, אפשר לומר שאפגניסטן מילאה בשביל פקיסטן את התפקיד שממלאת לבנון בשביל סוריה (ובמידה מסוימת בשביל אירן). לבנון, שמכל בחינה ועניין היא ארץ חסות סורית, מסיטה את האשמה הישירה ואת התגמול הצבאי מסוריה בגלל מעשי טרור שנעשו בחסותה ו/או בחסות אירן, או בהשלמה בשתיקה מצדן. ההיגיון היה שהארגונים הפועלים משטחה של לבנון הם גופים עצמאיים, שסוריה או אירן אינן יכולות לשלוט בהם, ולפיכך אין ביכולתן לעשות הרבה כדי לרסנם. סוריה מודה אמנם שהיא אוהדת את מטרותיהם של הארגונים הללו, אבל מכחישה שהיא תומכת בהם או מנחה אותם. וכפי שהכל יודעים, ממשלת לבנון חסרת אונים, ואין ביכולתה להשתלט על ארגוני הטרור. קיומם של מחנות אימונים לטרוריסטים באפגניסטן, ומתן מחסה לארגוני טרור הפעילים בחלקים רבים של העולם, הם היום עובדות ידועות היטב, כמו שידועה גם התמיכה הפעילה שהם מקבלים מהטליבאן.³⁹

אין מחסור בדוגמאות מסוג זה. טאהר יולדאשב, מנהיג התנועה האיסלאמית הרדיקלית באוזבקיסטן, המבוקש בארצו בגלל שותפותו בניסיון לרצוח את נשיא המדינה, קיבל מקלט באפגניסטן. הטליבאן דחו את דרישותיה של אוזבקיסטן להסגרתו, כשם שדחו את דרישתה של ארצות הברית להסגיר את עוסאמה בין-לאדן. אבל הם הרשו ליולדאשב גם לנהל "מחנה אימונים צבאי" ליד העיר מזאר א-שריף, בצפון אפגניסטן, המרוחקת קילומטרים ספורים מגבול אוזבקיסטן.⁴⁰ במחנה זה מאמנים "לוחמים" מאוזבקיסטן, מטג'יקיסטן, מקירגיזסטן ובדלנים אויגורים ממחוז שינג'יאנג בסין. הסינים טוענים כי כלי הנשק שנתפסו אצל האויגורים באו מאפגניסטן. הטליבאן מקיימים קשרים הדוקים גם עם עבד אל-רחמן חטאב ועם צ'אמיל בסאייב, מנהיגי ההתקוממות נגד רוסיה בדגסטן, בשנת 1999. אויגורים היו מעורבים גם בפעולותיהם של יולדאשב ושל בין-לאדן.⁴¹ בין המשתמשים הגדולים במקום המקלט שמעניקה אפגניסטן היו ארגונים שהשתתפו במלחמה נגד הודו באזור שפקיסטן רואה בו את קשמיר הכבושה.

תנועת הטליבאן ופקיסטן מכחישות כל קשר לפעולות של ארגונים אלה, כמו שנוהגת סוריה בפרשת לבנון. הן חזרו והכריזו על התנגדותן לטרור. באחת הכותרות שהופיעו לאחרונה בעיתון פקיסטני סוכם המצב בצורה קולעת: "קאבול ואיסלאמאבד חוזרות ומאשרות את התנגדותן לטרור: הטליבאן ממשיכים לעמוד לצדו של בין-לאדן".⁴² במסיבת עיתונאים שקיים אחרי פגישתו באיסלאמאבד עם הגנרל פרוויז מושארף, מנהיג פקיסטן, הודה המוללה מוחמד רבאני, "יו"ר מועצת המיניסטרים של אפגניסטן", שסוגיית בין-לאדן עלתה לדיון. "כן, העניין הוזכר", אמר, "אבל אפגניסטן היא מדינה איסלאמית חופשית, ועוסאמה הוא אורח שלנו". הוא גם הוסיף "כי אפגניסטן הכריזה על הטרור כבלתי חוקי, ומנוגד לזכויות האדם", וכי הוא "לא יותר בארצו". בתשובה לשאלה על הלחצים הבינלאומיים הגוברים על פקיסטן בעניין הטרור ובין-לאדן, השיב הבכיר האפגני שפקיסטן ביקשה מאפגניסטן לפתור את הבעיה, "אבל", כך אמר, "אפגניסטן היא מדינה עצמאית, ואנחנו מקבלים את ההחלטות שלנו בעצמנו".⁴³

מה שברור הוא שמצב זה אפשר לפקיסטן, עד כה לפחות, לתמוך בארגונים אלה ובפעילותם בצורה פעילה, תוך שימוש בטכניקה של "התכחשות הגיונית לכאורה" בכל פעם שאחת התוצאות של מעשי טרור אלה מעוררת אי נוחות. גם אילו היה זה נכון שלפקיסטן אין שליטה מדוקדקת בטליבאן או בארגוני טרור אחרים, אין זה רלוונטי

כלל. פקיסטן יצרה את התנאים הכלליים לקיומו של טרור מסוג זה ולהמשכו. שליטה יומיומית אינה כורח, והיכולת ליצור ריחוק מסוים בינה לבין המבצעים האמיתיים יוצרת נתק שימושי ומידה מסוימת של סבירות בהכחשת השותפות לדבר עברה.

פקיסטן רחוקה מאוד מהאפשרויות שהיו לברית המועצות כאשר זו פתחה במאמץ שלה כלפי דרום, דרך אפגניסטן, שנדון מראש לכישלון. לא זו בלבד שכוחה של פקיסטן קטן הרבה יותר, אלא שלה, בניגוד לברית המועצות, אין מדינה מרכזית בעלת מסורת ממושכת ואיתנה, המשתרעת על פני מאות שנים. פקיסטן הוקמה בסך הכל לפני קצת יותר מחמישים שנה כאוסף של קבוצות אתניות ושבטיות נפרדות, וכל הזמן שוררת בה מתיחות בין עדתית פעילה ואליםמות. אלימות זו, כולל מעשי טבח בין סונים לשיעים, גברה בשנים האחרונות. ההפיכה הצבאית שהדיחה את הממשלה ב-1999, באה כתגובה לאי שביעות הרצון בציבור מחוסר היעילות של הממשלה, משחיתותה ומהמצב הכלכלי העגום. ובכל זאת קיבלה הממשלה עליה את המאמץ לעבר אפגניסטן. האם ייתכן שהקיפאון שהשתרר באפגניסטן הוא רק ההקדמה להתמוטטותה של פקיסטן?

מבובנים מסוימים, פקיסטן מוצאת את עצמה במצב חמור יותר מזה של ברית המועצות, כשהיתה בנקודה דומה. כאשר החליטה להפנות את מאמציה צפונה, וכאשר בחרה ב"אופציית הטליבאן" לאחר שהגישה הקודמת נכשלה, עלתה איסלאמאבד על מסלול מסוכן לא פחות. המעבר ממבצע קטן יחסית של חיכמאטייר גולבודין הפונדמנטליסט האיסלאמי, למבצע נרחב הרבה יותר, של הטליבאן הקיצוניים אף ממנו, היה יותר מאשר עניין של היקף גרידא. ההחלטה המדינית לפתוח בהתערבות פעילה כל כך בענייניה של אפגניסטן מצד המפלגות הפונדמנטליסטיות בפקיסטן, עלולה להיות פתיחת השער בפני התפשטות הפונדמנטליזם בחזרה לתוך פקיסטן.

בנאזיר בוטו, ראש הממשלה לשעבר כינתה אפילו את המגמות שהחלו להסתמן כ"טליבאניזם" של פקיסטן.⁴⁴ בהשמיעה את הכינוי הזה, האשימה בוטו למעשה את נוואז שריף, שכהן אז כראש הממשלה, בסיוע לתהליך ובעידוד פריקת כל עול חוקי על ידי הארגונים הפונדמנטליסטיים בפקיסטן, שכבר היו נתונים ממילא להשפעה ניכרת מצד רעיונות הטליבאן ומנהגיהם. אין כמעט ספק שבאשמה שהוטחה בשריף יש ממש. שריף נקט צעדים כדי להנהיג את דיני האיסלאם כדיני המדינה, ובנאומו מנובמבר 1998 קרא בגלוי "להנהגת צדק מידי, נוסח הטליבאן, בארצנו". שריף אמר כי "הפשיעה באפגניסטן ירדה היום כמעט לאפס...אני רוצה מערכת כזאת של צדק גם בפקיסטן".⁴⁵ מכל הראיות שהגיעו לידינו, שריף אינו צריך לתת עידוד רב. מספר המקרים שבהם המוללות המקומיים נוטלים את החוק לידיהם ועושים "צדק מהיר" הולך וגדל. מקרים אלה כללו התנפלויות של המונים על חנויות וידיאו והריסתן, הסתערות על תחנות משטרה בעידוד המוללות המקומיים, ואיומים "לשבור את רגליהן" של נשים אפגניות ופקיסטניות אם הן ילכו לפשאואר כדי למחות על היחס לנשים באפגניסטן. כן היו מקרים של הוצאות להורג מזוהרות על ידי "בתי-דין איסלאמיים" שהורכבו מבני שבטים שסירבו לפנות אל מערכת המשפט הקיימת.⁴⁶

בסוף 1998 התפשטו ארגוני "הניאו-טליבאן" הפקיסטניים הפונדמנטליסטיים בכל רחבי מחוז הגבול הצפוני מערבי ובבלוצ'יסטן. ביולי 1999 הרחיבו את נוכחותם גם למחוזות פנג'ב וסינד, כפי שאפשר ללמוד מהשתתפותם של ששת אלפים עד שמונת אלפים פקיסטנים ממחוזות אלה במתקפת הקיץ של הטליבאן.⁴⁷

הפונדמנטליסטים הפקיסטנים נקטו גם טכניקות שלמדו מקיצונים מוסלמים במדינות מוסלמיות אחרות. ארגונים פונדמנטליסטיים אלה ניצלו לעתים את כישלונה החרוץ של המדינה לספק שירותים בסיסיים הולמים, נכנסו דרך הפרצה והציעו דברים כמו חינוך וביטוח בריאות חינם. בפקיסטן, כמו במקומות אחרים, הטכניקות האלה הוכיחו את עצמן בגיוס תמיכה עממית משמעותית בתנועות הקיצוניות. ה-JUI ומפלגות הפונדמנטליסטיות נוספות היו ללשכות הגיוס העיקריות של אלפי פקיסטנים שנשלחו להילחם לצד הטליבאן.

הדיבורים על אפגניסטן כבסיס טרור מטשטשים במידה מסוימת את העובדה שבעוד הבסיס הוא באפגניסטן, הגורמים העיקריים באים בדרך כלל מהמפלגות הקיצוניות בפקיסטן. אבל גם בפקיסטן, "המיליטנטיות המוסלמית" נעשית "יותר ויותר בינלאומית".⁴⁸ אחד הדיווחים מביא טענה של אחת הקבוצות הפקיסטניות הקיצוניות הללו (לאשקר א-טייבה) כי "300 מאנשיה מתו מות 'קדושים' במלחמה לצד כוחות איסלאמיים מקומיים באפגניסטן, בטג'יקיסטן, בבוסניה, בצ'צ'ניה, בלבנון ובחצי תריסר מקומות שאינה מוכנה לנקוב בשמם".⁴⁹ הרשימה כללה כמובן את קשמיר.

לאור מחאותיה של פקיסטן שהיא חפה מכל מעורבות בטרור, מעניינת לא פחות היתה חטיפתו של מטוס נוסעים הודי, בדצמבר 1999, על ידי טרוריסטים הנלחמים בנוכחות ההודית בקשמיר. איסלאמאבד דחתה בכעס את האשמותיה של הודו שפקיסטן עומדת מאחורי החטיפה. אבל הצטברו הוכחות ש"ארגון טרור הנתמך על ידי צבא פקיסטן היה אחראי לחטיפה", לדברי הצהרה אמריקנית רשמית.⁵⁰

הארגון שבו מדובר, "חראקת אל-מוג'אהדין", שינה את שמו מ"חרקאת אל-אנצאר", אחרי שמשרד החוץ האמריקני הכניס אותו לרשימת ארגוני הטרור. הטליבאן, שתיארו את עצמם כאנשים תמימים שאינם מעורבים כלל בחטיפה, מקיימים למעשה קשרים הדוקים עם החוטפים. במסיבת עיתונאים שהתקיימה בלאהור ביולי 1999, טענה פקיסטן בגלוי שהלוחמים של ארגון זה פרוסים בחזיתות אחדות באפגניסטן, "ונתונים למרותו הישירה של המולה עומר", ראש הטליבאן.⁵¹ הפתיחות של ארגונים אלה, ויכולתם לפעול בחופשיות ובקנה מידה נרחב, מעידות על השפעתם, ולפחות על תמיכה שקטה מצד מוקדי הכוח בפקיסטן.

הפונדמנטליזם האיסלאמי החל לחלחל גם לתוך צבא פקיסטן. אומרים שרבים מהקצינים הזוטרים בצבא באים היום מ"מדרסות", ולא ממכללות האליטה. נמסר כ-30 אחוזים מסגל הקצינים בצבא הם "מיליטנטים איסלאמיים, המגלים אהדה לקריאות של המפלגות הדתיות לחולל מהפכה איסלאמית במדינה".⁵² מושארף עצמו "קידם לתפקידי מפתח קצינים אחדים המקיימים קשרים הדוקים עם מפלגות פונדמנטליסטיות",⁵³ זמן קצר לאחר שנתמנה לרמטכ"ל, באוקטובר 1998. כיוון שכך, אולי אין זה מפתיע שגנרל מושארף נזף בפקידים אמריקנים שביקשו ממנו בינואר 2000 לאסור את קיומה של חרקאת אל-מוג'אהדין.⁵⁴ ואולי גם אין להתפלא על מסקנתו של "שגריר אסייני ממדינה מוסלמית" בנוגע לפקיסטן, כי "ההתפוצצות עומדת להתרחש בכל רגע... באינדונזיה או בתורכיה הצבא והמעמד הבינוני דוגלים עדיין בערכים חילוניים, אבל כאן הצבא לא יתנגד לתנועה איסלאמית, ושום מפלגה אינה מוכנה להתייצב מול הפונדמנטליזם".⁵⁵

"האופציה של הטליבאן", שהיא – בחלקה – תוצאה של תמורות בפוליטיקה הפקיסטנית, המסובכת, כשלעצמה, בסחרחורת גואה של שחיתות וחוסר יעילות של הממשל, פירושה גלישה לסדרה אינסופית של ויתורים למפלגות קיצוניות. אחרי נקודה מסוימת נראה שאפילו קובעי המדיניות אינם יודעים אם החלטה כלשהי היא פרי מדיניות מכוונת, או רק מהלך של פייסנות. תוצאות המדיניות של איסלאמאבד לגבי פקיסטן חמורות כבר עכשיו, והן מלוות בסיכונים חמורים בעתיד הקרוב.

מבחינה בינלאומית, המצב אינו טוב יותר. אפגניסטן מבודדת לחלוטין. רק שלוש מדינות מכירות בה (פקיסטן, ערב הסעודית ואיחוד נסיכויות המפרץ), והיא הצליחה להרחיק מעליה כמה וכמה מדינות שאינן נמצאות בהכרח באותו צד של המתרס. ב-1999 הטיל האו"ם עיצומים על אפגניסטן בגלל עמדותיה כלפי הטרור, ובידד אותה עוד יותר. מעמדה כיצרנית הגדולה ביותר של הירואין בעולם, כאשר השטחים שבשליטת הטליבאן מפקים 90 אחוזים מ"התוצרת" הזאת, לא סייע לשיפור מעמדה.⁵⁶ ההכרה שהעניקו הטליבאן לצי'אנים ב-1999 – לא שיפרה את המוניטין שלהם אצל הרוסים או אצל ההודים, וגם לא הפשיטה שערך מנהיג אוזבקי מוסלמי משטחה של אפגניסטן לקירגיזסטן, באוגוסט 1999. גם המתרחות עם אירן נשארה בעינה, על אף ידיעות הנפוצות מפעם לפעם על משא ומתן ועל שיפור ביחסים. רציחתם של דיפלומטים אירניים על ידי הטליבאן, כאשר אלה כבשו את העיר מזאר א-שריף, בצפון אפגניסטן, באוגוסט 1998, הביאו את שתי המדינות אל סף מלחמה. טהרן יודעת אמנם היטב שאינה יכולה להרשות לעצמה להסתבך בסכסוך האפגני, אבל היעד המזערי שלה – בלימת פקיסטן – נשאר יעד שהיא יכולה לחתור אליו במחיר נמוך יחסית.

מבחינתה של פקיסטן, מקור הלחצים והסכנות הגדול ביותר היה ונשאר בהודו. ההרפתקה הכושלת של איסלאמאבד בקשמיר, בקיץ האחרון, כאשר גרמה להתלקחות אלימה עם הודו, עוררה מחדש את המתרחות ששככה זה עתה. חטיפת מטוס הנוסעים ההודי הביאה את המתרחות לשיא חדש. סירובה של ממשלת פקיסטן להוציא אל מחוץ לחוק את הארגון הפקיסטני הקיצוני שהיה מעורב בחטיפה רק מוסיף חומרה לפזיזות שבמהלכים האחרונים של פקיסטן.

• סיכום

שנת 2000 ואילך: תוהו ובוהו... או היחלצות מן התבנית?

האסטרטגיה של פקיסטן בנויה על הליכה על חבל בלתי אפשרי. מצד אחד, היא זקוקה לאפגניסטן שלווה, לשם הנחת הצינורות לפקיסטן לצורכי המסחר הדרוש לה, ולנתיבים המסחריים אל אסיה המרכזית. אבל מצד אחר, הפחד הנירוטי שלה מפני כל עצמאות של אפגניסטן הניע אותה לעודד מצב הדומה ל"תוהו ובוהו מבוקר". למרבה הצער, הנקודה העיקרית היחידה שפקיסטן, וכמוה מדינות אחרות באזור, מסכימות עליה היא הנצחתו של הסכסוך.

המשך הסכסוך באפגניסטן אינו רצוי לאף אחת מהישויות האלה, ופקיסטן ומדינות מרכז אסיה סובלות ממנו יותר מכל. האחרונות סובלות מפני שאינן יכולות להרשות לעצמן מקורות נוספים לחוסר יציבות בשעה שהן מנסות להדוף את הניסיונות הבלתי פוסקים של רוסיה להכניס אותן מחדש תחת כנפיה. ופקיסטן סובלת, מפני

שאינה יכולה לנצח באפגניסטן מבחינה צבאית, ומפני שאם תסלים את המצב, בנוסח הסובייטי, לא רק שתפסיד, אלא קרוב לוודאי שבתוך כך גם תתפורר בעצמה. סביר להניח שגם בלי הסלמה ניכרת, עצם הארכתה של המלחמה ללא תוצאה מכרעת לכאן או לכאן תמשיך לקרוע את המרקם של החברה הפקיסטנית, הפרוס כבר בלאו הכי, ותזרז גורל דומה. אולם כפי שצוין לעיל, פקיסטן אינה מראה כל סימנים שהיא תופסת על איזו פרשת דרכים היא ניצבת. אדרבא, הראיות הקיימות מצביעות דווקא על הכיוון ההפוך – על הגדלת המחויבות שלה לגבי אפגניסטן.

אך למרות כל האמור לעיל, ואולי בגלל מצב העניינים השלילי הכללי, נוצרה עכשיו הזדמנות יחידה במינה להיחלץ מדפוס התנהגות שנקבעו בעבר ולהתקדם לעבר ייצוב המצב באפגניסטן ובסביבותיה, לטווח ארוך. אין ספק שפקיסטן היא המפתח לפתרון, אבל לא ניתן להגיע לשום פתרון בלי השתתפות פעילה של כל הצדדים המעורבים בעניין.

הקיפאון הכפול שהשתרר בקלחת האפגנית – בתוך אפגניסטן וסביבה – אינו מאפשר לשום מדינה, או צירוף של מדינות, לכפות את רצונן על האחרים. לא זו בלבד שהקיפאון אינו מסכל השגת הסדר, אלא הוא מהווה מרכיב חשוב בהשגת ההסדר. אבן הנגף העיקרית הניצבת לפני פתרון היא חוסר הנכונות של המדינות המעורבות להבין את המצב שבו הן נתונות. לכן חיוני שתבוא התערבות מבחוץ.

ולכך מסוגלת רק ארצות הברית. אמנם גם היא אינה מסוגלת להביא ליישוב הסכסוך בכוחות עצמה, אבל היא יכולה לשמש מנוף. אבל לשם כך על וושינגטון להבין תחילה מה נעשה בשטח ולהכיר בעובדה שכל מאמץ תחייב מאמץ תשומת לב בלתי פוסקת. כוחה של אמריקה והשפעתה באזור זה נשארו עצומים. עצם העובדה שארגוני טרור משנים את שמם כאשר מכניסים אותם לרשימה של משרד החוץ האמריקני, ושהודו טורחת לבקש שפקיסטן תצורף לרשימה הזאת, מעידה על הכוח שיש אפילו לצעדים קטנים יחסית.

חשוב לזכור שבניגוד למגעים שהתקיימו בעבר, אין להתעלם מהאפגנים, אלא עליהם למלא תפקיד מרכזי בקביעת גורלם. הפתרון חייב לכלול הגדרה עצמית אמיתית לאפגנים, על ידי האפגנים, המשתהה כבר זמן רב. ממשלה אפגנית שתיהנה מתמיכה עממית ושתהיה לה לגיטימציה אמיתית, אינה צריכה להיות איום על פקיסטן או על מישהו אחר.

פתרון מסכם של הסכסוך יצטרך להביא בחשבון את האינטרסים הצודקים של המדינות השכנות. הפתרון יבוסס על ההכרה ששום מדינה אינה יכולה להשיג כל מה שהיא רוצה, אבל כל המדינות יכולות להתפשר ולהגדיר מכנה משותף להבנה, וכללי משחק משותפים. כללי משחק אלה יאפשרו, מצדם, הבנה שכל מדינה שהיא צד בעניין עשויה רק לצאת נשכרת אם תהיה מוכנה לקבל פחות מהכלל, ואם תהיה מוכנה להתחלק ולא להרחיק. בסופו של חשבון, משהו טוב יותר מלא כלום.

הערות

¹ Jason Goodwin, "The Playing Fields of Asia," book review of *Tournament of Shadows: The Great Game and the Race for Empire in Central Asia*, by Karl Meyer and Shareen Blair Brysac (Washington: Cornelia and Michael Bessie/Counterpoint, 1999) in *The New York Times Book Review*, January 9, 2000.

² Stephen J. Blank, *Why Russian Policy is Failing in Asia* (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, US Army War College, 1997).

המחבר כותב על מדיניותו של משטר ילצין, שהיתה תוהו ובוהו, ומדבר על "פירוק מוסדות המדינה". הוא דן במספר "חולשות מבניות" של המדינה, וכותב כי "לא זו בלבד שחולשות אלה פוגעות ביכולתו של המרכז לשלוט, לגבש מדיניות וליישם אותה, אלא הן גם שוחקות את יסודות השליטה על הממשלות האזוריות (עמ' 1-2).

³ בין הישויות שיש להן עניין, סין ממשיכה לעמוד בצד, ומעניקה ליחסים המועדפים שלה עם פקיסטן עמדת בכורה ביחס לסוגיית אפגניסטן.

⁴ לדיון מעולה בכישלונה זה של אמריקה להקדיש תשומת-לב, ראו: Leon Poullada, "The Road to Crisis, 1919-1980," in Rosanne Klass, ed., *Afghanistan: The Great Game Revisited* (New York: Freedom House, 1987), pp. 37-70.

⁵ שם, עמ' 42.

⁶ גנרל צבא היבשה איוון פבלובסקי (כך דיווח ה-*Literaturnaya Gazeta* 20 בספטמבר 1989), שיצא לביקור התרשמות באפגניסטן באוגוסט 1979, מצוטט כמי שאמר ש"אין צורך לשלוח כוחות לאפגניסטן"; מובא אצל Elie D. Krakowski, "Red Star Over Afghanistan," *Global Affairs*, vol. 5 no. 2 (Spring 1990), p. 113.

הערכתו של גנרל פבלובסקי הובאה גם אצל:

Cynthia Roberts, "Glasnost in Soviet Foreign Policy: Setting the Record Straight?" *Radio Liberty, Report on the USSR*, vol. 1, no. 50, December 15 1989.

חלק ניכר מהדיון במחקר זה על מלחמת רוסיה-אפגניסטן לקוח מחיבורו של כותב שורות אלה:

"Red Star Over Afghanistan."

⁷

מצבת הכוחות ההתחלתית, 85 אלף איש, הועלתה לאחר מכן ל-120 אלף איש בערך.

⁸

על כך ראה:

Anthony H. Cordesman and Abraham R. Wagner, *The Lessons of Modern War, Volume III: The Afghan and Falklands Conflicts* (Boulder, CO: Westview Press, 1990), p. 26.

ראה גם:

General (Ret.) Mohammad Yahya Nawroz, Army of Afghanistan, and LTC (Ret.) Lester W. Grau, U.S. Army, "The Soviet War in Afghanistan: History and Harbinger of Future War?" (Fort Leavenworth, Kansas: U.S. Army Foreign Military Studies Office, 1996).

⁹ כפי שציין ברנאר מלהירה (מארגון "רופאים ללא גבולות" הצרפתי), במאמרו "Report from Afghanistan" שהופיע ב-*Foreign Affairs* (חורף 1983/84), הסובייטים היו מודעים ללא ספק שלוחמי הגרילה ביחס לאוכלוסייה הם כמו דגים ביחס לים (הביטוי של מאו טסה-טונג).

¹⁰ אין זה אומר שלא היו במלחמה מעשי אכזריות, אבל הטכניקות שהופעלו בדרום בשיטיות ננקטו שם בעיקר כמעשי תגמול על התקפות של תנועת ההתנגדות.

¹¹

לדיון מפורט יותר בטיעונים אלה, ראה:

Elie D. Krakowski, "Afghanistan: The Strategy of Dismemberment," *The National Interest*, Number 7 (Spring 1987),

ואת הדיון המקיף בחיבורו של כותב שורות אלה,

"Afghanistan and Soviet Global Interests," in Klass, ed., *The Great Game Revisited*, pp. 161-186.

¹² Elie D. Krakowski, "US Policy on Afghanistan," in Richard H. Shultz, Jr., Uri Ra'anan, Robert L. Pfaltzgraff, Jr., William Olson, Igor Lukes, eds., *Guerilla Warfare & Counterinsurgency: US-Soviet Policy in the Third World* (Lexington, MA: D.C. Heath and Company, 1989).

¹³ ניו-יורק טיימס, 29 בנובמבר 1987.

¹⁴ . שם

¹⁵ John F. Burns, "Afghans: Now They Blame America," *The New York Times Magazine*, February 4, 1990.

¹⁶ Samina Ahmad, "The Crisis of State Legitimacy," in Lt. Gen. (Ret.) Nishat Ahmad, ed., *Afghanistan: Past, Present, & Future* (Islamabad, Pakistan: Institute of Regional Studies, 1997), pp. 11-75.

¹⁷ . שם, עמ' 54

¹⁸ . שם, עמ' 55

¹⁹ Amin Saikal, "The Rabbani Government, 1992-1996," in William Maley, ed., *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban* (New York: New York University Press, 1998), p. 33.

על הקרע בין מסעוד לגולבודין, ראה:
Peter Marsden, *The Taliban: War, Religion and the New Order in Afghanistan* (Karachi, Pakistan: Oxford University Press, 1998), p. 40.

²⁰ גנרל מירזה אסלאם בָּג, לשעבר רמטכ"ל צבא פקיסטן, כפי שצוטט על-ידי ליוטננט-גנרל (דימו') כמאל מאטינודין: "The Taliban Phenomenon in Afghanistan: Genesis, Prospects, and Impact on the Region," in K.M. Asaf and Abul Barakat, eds., *Central Asia: Internal and External Dynamics* (Islamabad, Pakistan: Institute of Regional Studies, 1997), p. 82.

²¹ על ההופעות הראשונות של קבוצות קטנות של לוחמים תחת השם "טליבאן", ועל המודעות שהיתה כבר בפקיסטן ואימונם של לוחמים אלה ומוג'אהדין אחרים, ראה:
Anthony Davis, "How the Taliban became a Military Force," in Maley, *Fundamentalism Reborn*, p. 45 .

²² Stephanie Allix, "Instabilite persistente en Asie Centrale: De la resistance a la prise de Kaboul, l'histoire secrete des talibans," *Le Monde Diplomatique*, January 1997, pp. 4-5.

²³ Ahmed Rashid, "Pakistan and the Taliban," in Maley, *Fundamentalism Reborn*, p. 85.

²⁴ . שם

²⁵ Ahmed Rashid, "The Taliban; Exporting Extremism," *Foreign Affairs* (November-December 1999) p. 22.

²⁶ Olivier Roy, "Un fundamentalisme sunnite en panne de projet politique," *Le Monde Diplomatique*, October 1998, pp. 8-9.

²⁷ Allix, "Instabilite," p. 5.

²⁸ . שם

²⁹ Rashid, "Pakistan and the Taliban," p. 87.

³⁰ Rashid, "The Taliban: Exporting Extremism," p. 27.

³¹ Barbara Crossette, "As Hijacking Drama Plays Out, Views on Taliban Shift," *The New York Times*, December 30, 1999.

³² Peter Tomsen, "A Chance for Peace in Afghanistan," *Foreign Affairs* (January/February 2000), p. 179.

³³ ראה הדיון לעיל, על השנים 1979 עד 1989.

³⁴ כותב שורות אלה נתקל בתגובה זו מצד מספר אפגנים, בני שבטים שונים ודעות פוליטיות שונות, במהלך שליחות מקיפה לבירור עובדות, בקיץ 1998.

³⁵ John F. Burns of *The New York Times*, as cited in Matinuddin, "The Taliban Phenomenon," p. 88.

³⁶ Roshan Zamir, "Deoband Opposes Some of Taliban Beliefs," *The Nation*, Pakistan, March 11, 1998.

³⁷ Tomsen, "A Chance for Peace," p. 180.

³⁸ Allix, "Instabilite," p. 5.

³⁹ בדוח השנתי האחרון של משרד החוץ, *Patterns of Global Terrorism, 1998* (אפריל 1999), עמ' 9, תואר המצב כדלקמן: "קיצונים מוסלמים מכל העולם, וביניהם מצרים, אלג'יריים, פלשתינאים וסעודים רבים, המשיכו להשתמש באפגניסטן כמחנה אימונים וכבסיס לפעילות הטרוריסטית שלהם ברחבי העולם גם ב-1988. הטליבאן... הקלו על הפעלת מתקני האימונים והאינדוקטרינציה בשביל לא-אפגנים, וסיפקו לחברי ארגוני טרור שונים סיוע לוגיסטי, ולעתים אף דרכונים. במשך שנת 1998 המשיכו הטליבאן לארח את עוסאמה בין-לאדן, שהואשם בנובמבר בפיצוץ שתי שגרירויות אמריקניות במזרח אפריקה באוגוסט".

⁴⁰ Ahmed Rashid, "Les talibans au coeur de la destabilization regionale," [<http://monde-diplomatique.fr/1999/11/RASHID/12663.html>], November 1999.

⁴¹ שם.

⁴² *Dawn*, Pakistan, February 2, 2000.

⁴³ "Kabul, Islamabad Reaffirm Opposition to Terrorism: Taliban Stick to Stand on Bin Laden," [<http://www.dawn.com/flxed/arch/arch.html>].

⁴⁴ Ahmed Rashid, "The Talibanisation of Pakistan," *Daily Telegraph*, December 28, 1993.

⁴⁵ Ahmed Rashid, "Raise the Crescent," in *Far Eastern Economic Review*, December 3, 1998.

⁴⁶ Rashid, "The Talibanisation of Pakistan."

⁴⁷ Ahmed Rashid, "Les talibans au coeur."

⁴⁸ Rashid, "Raise the Crescent."

⁴⁹ שם.

⁵⁰ Jane Perlez, "U.S. Says Pakistan Backed Hijackers of Indian Jetliner," *The New York Times*, January 25, 2000.

⁵¹ Françoise Chipaux, "Une offensive generale des talibans contre l'opposition afghane se essinerait: Le soutien pakistanais aux maitres de Kaboul s'est renforce," *Le Monde*, July 28, 1999.

⁵² Rashid, "The Talibanisation of Pakistan."

⁵³ Rashid, "Raise the Crescent."

⁵⁴ Perlez, "U.S. Says Pakistan Backed Hijackers."

⁵⁵ Rashid, "Raise the Crescent."

⁵⁶ Barbara Crossette, "Afghan Heroin Feeds Addiction in Region, U.N. Report Declares," *The New York Times*, March 1, 2000.

בדוח צוין שאפגניסטן "הופכת גם ליצרנית גדולה של הירואין, הגורם לעלייה בהתמכרות לסם בכל האזור". בדוח אחר פורטה הפקת האופיום בשנת 1999: כ-5,070 טון, או כ-75 אחוזים מהתפוקה העולמית (Barry Bearak, "Distress in the Opium Bazaar: 'Can't Make a Profit'," *The New York Times*, March 3, 2000).

הערות 8888

- 1 Jason Goodwin, "The Playing Fields of Asia," book review of *Tournament of Shadows: The Great Game and the Race for Empire in Central Asia*, by Karl Meyer and Shareen Blair Brysac (Washington: Cornelia and Michael Bessie/Counterpoint, 1999) in *The New York Times Book Review*, January 9, 2000.
- 2 Stephen J. Blank, *Why Russian Policy is Failing in Asia* (Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, US Army War College, 1997). המחבר כותב על מדיניותו של משטר ילצין, שהיתה תוהו ובוהו, ומדבר על "פירוק מוסדות המדינה". הוא דן במספר "חולשות מבניות" של המדינה, וכותב כי "לא זו בלבד שחולשות אלה פוגעות ביכולתו של המרכז לשלוט, לגבש מדיניות וליישם אותה, אלא הן גם שוחקות את יסודות השליטה על הממשלות האזוריות (עמ' 1-2).
- 3 בין הישויות שיש להן עניין, סין ממשיכה לעמוד בצד, ומעניקה ליחסים המועדפים שלה עם פקיסטן עמדת בכורה ביחס לסוגיית אפגניסטן.
- 4 לדיון מעולה בכישלונה זה של אמריקה להקדיש תשומת-לב, ראו:
- Leon Poullada, "The Road to Crisis, 1919-1980," in Rosanne Klass, ed., *Afghanistan: The Great Game Revisited* (New York: Freedom House, 1987), pp.37-70.
- 5 שם, עמ' 42.
- 6 גנרל צבא היבשה איוון פבלובסקי (כך דיווח ה-*Literaturnaya Gazeta* ב-20 בספטמבר 1989), שיצא לביקור התרשמות באפגניסטן באוגוסט 1979, מצוטט כמי שאמר ש"אין צורך לשלוח כוחות לאפגניסטן"; מובא אצל Elie D. Krakowski, "Red Star Over Afghanistan," *Global Affairs*, vol. 5 no. 2 (Spring 1990), p. 113. הערכתו של גנרל פבלובסקי הובאה גם אצל Cynthia Roberts, "Glasnost in Soviet Foreign Policy: Setting the Record Straight?" *Radio Liberty, Report on the USSR*, vol. 1, no. 50, December 1989.
- חלק ניכר בעבודה זו על מלחמת רוסיה באפגניסטן לקוח מחיבורו של כותב שורות אלה "Red Star Over Afghanistan".
- 7 מצבת הכוחות ההתחלתית, 85 אלף איש, הועלתה לאחר מכן ל-120 אלף איש בערך.
- 8 על כך ראה: Anthony H. Cordesman and Abraham R. Wagner, *The Lessons of Modern War, Volume III: The Afghan and Falklands Conflicts* (Boulder, CO: Westview Press, 1990), p. 26. ראה גם:
- General (Ret.) Mohammad Yahya Nawroz, Army of Afghanistan, and LTC (Ret.) Lester W. Grau, U.S. Army, "The Soviet War in Afghanistan: History and Harbinger of Future War?" (Fort Leavenworth, Kansas: U.S. Army Foreign Military Studies Office, 1996).
- 9 כפי שציין ברנאר מלהירה (מארגון "רופאים ללא גבולות" הצרפתי), במאמרו "Report from Afghanistan," שהופיע ב-*Foreign Affairs* (חורף 1983/84), הסובייטים היו מודעים ללא ספק שלוחמי הגרילה ביחס לאוכלוסייה הם כמו דגים ביחס לים (הביטוי של מאו טסה-טונג).
- 10 אין זה אומר שלא היו במלחמה מעשי אכזריות, אבל הטכניקות שהופעלו בדרום בשיטתיות ננקטו שם בעיקר כמעשי תגמול על התקפות של תנועת ההתנגדות.
- 11 לדיון מפורט יותר בטיעונים אלה, ראה: Elie D. Krakowski, "Afghanistan: The Strategy of Dismemberment," *The National Interest*, Number 7 (Spring 1987) כתב שורות אלה,
- "Afghanistan and Soviet Global Interests," in Klass, ed., *The Great Game Revisited*, pp. 161-186.
- 12 Elie D. Krakowski, "US Policy on Afghanistan," in Richard H. Shultz, Jr., Uri Ra'anan, Robert L. Pfaltzgraff, Jr., William Olson, Igor Lukes, eds., *Guerilla Warfare & Counterinsurgency: US-Soviet Policy in the Third World* (Lexington, MA: D.C. Heath and Company, 1989).
- 13 ניו-יורק טיימס, 29 בנובמבר 1987.
- 14 שם.
- 15 John F. Burns, "Afghans: Now They Blame America," *The New York Times Magazine*, February 4, 1990.

- Samina Ahmad, "The Crisis of State Legitimacy," in Lt.Gen. (Ret.) Nishat Ahmad, ed. *Afghanistan: Past, Present, & Future* (Islamabad, Pakistan: Institute of Regional Studies, 1997), pp. 11-75. 16
- שם, עמ' 54. 17
- שם, עמ' 55. 18
- Amin Saikal, "The Rabbani Government, 1992-1996," in William Maley, ed., *Fundamentalism Reborn? Afghanistan and the Taliban* (New York: New York University Press, 1998), p. 33 19
- Peter Marsden, *The Taliban: War, Religion and the New Order in Afghanistan* (Karachi, Pakistan: Oxford University Press, 1998), p. 40. על הקרע בין מסעוד לגולבודין, ראה: 20
- גנרל מירזה אסלאם קָג, לשעבר רמטכ"ל צבא פקיסטן, כפי שצוטט על-ידי ליוטננט-גנרל (דימי) כמאל מאטינודין: 20
- The Taliban Phenomenon in Afghanistan: genesis, Prospects. And Impact on the Region," in K.M. Asaf and Abul Barakat, eds. *Central Asia: Internal and External Dynamics* (Islamabad, Pakistan: Institute of Regional Studies, 1997), p. 82. 21
- על ההופעות הראשונות של קבוצות קטנות של לוחמים תחת השם "טליבאן", ועל המודעות שהיתה כבר בפקיסטן ואימונם של לוחמים אלה ומוג'אהדין אחרים, ראה: Anthony Davis, "How the Taliban became a Military Force," in Maley, *Fundamentalism Reborn*, p. 45 22
- Stephanie Allix, "Instabilité persistente en Asie Centrale: De la resistance a la prise de Kaboul, l'histoire secrete des talibans," *Le Monde Diplomatique*, January 1997, pp. 4-5 23
- Ahmed Rashid, "Pakistan and the Taliban," in Maley, *Fundamentalism Reborn*, p. 85 24
- שם. 24
- Ahmed Rashid, "The Taliban; Exporting Extremism," *Foreign Affairs* (November- December 1999) p. 25 22.
- Olivier Roy, "Un fundamentalisme sunnite en panne de projet politique," *Le Monde Diplomatique*, October 1998, pp. 8-9. 26
- Allix, "Instabilite," p. 5 27
- שם. 28
- Rashid, "Pakistan and the Taliban," p. 87 29
- Rashid, "The Taliban: Exporting Extremism," p. 27 30
- Barbara Crossette, "As Hijacking Drama Plays Out, Views on Taliban Shift," *The New York Times*, December 30, 1999. 31
- Peter Tomsen, "A Chance for Peace in Afghanistan," *Foreign Affairs* (January/February 2000), p. 179. 32
- ראה הדיון לעיל, על השנים 1979 עד 1989. 33
- כותב שורות אלה נתקל בתגובה זו מצד מספר אפגנים, בני שבטים שונים ודעות פוליטיות שונות, במהלך שליחות מקיפה לביורר עובדות, בקיץ 1998. 34
- John F. Burns of *The New York Times*, as cited in Matinuddin, "The Taliban Phenomenon" p.88. 35
- Roslian Zamir, "Deoband Opposes some of Taliban Beliefs" *The Nation*, Pakistan, March 11, 1998. 36
- Tomsen, "A Chance for Peace," p. 180 37
- Allix, "Instabilite," p. 5 38
- בדוח השנתי האחרון של משרד החוץ, *Patterns of Global Terrorism, 1998* (אפריל 1999), עמ' 9, תואר המצב כדלקמן: "קיצונים מוסלמים מכל העולם, וביניהם מצרים, אלג'יריים, פלשתינאים וסעודים רבים, המשיכו להשתמש באפגניסטן כמחנה אימונים וכבסיס לפעילות הטרוריסטית שלהם ברחבי העולם גם ב-1988. הטליבאן... הקלו על הפעלת מתקני האימונים והאינדוקטרינציה בשביל לא-אפגנים, וסיפקו לחברי ארגוני טרור שונים סיוע לוגיסטי, ולעתים אף דרכונים. במשך שנת 1998 המשיכו הטליבאן לארח את עוסאמה בין-לאדן, שהואשם בנובמבר בפיצוץ שתי שגרירויות אמריקניות במזרח אפריקה באוגוסט". 39

- Ahmed Rashid, "Les talibans au coeur de la destabilization regionale," 40
[\[http://mondediplomatique.fr/1999/11/RASHID/12663.html\]](http://mondediplomatique.fr/1999/11/RASHID/12663.html), November 1999.
- ש.ם 41
 .Dawn, Pakistan, February 2, 2000 42
- "Kabul, Islamabad Reaffirm Opposition to Terrorism: Taliban Stick to Stand on Bin Laden," 43
[.\[http://www.dawn.com/flxed/arch/arch.html\]](http://www.dawn.com/flxed/arch/arch.html)
- .Ahmed Rashid, "The Talibanisation of Pakistan," Daily Telegraph, December 28, 1993 44
 .Ahmed Rashid, "Raise the Crescent," in Far Eastern Economic Review, December 3, 1998 45
 .Rashid, "The Talibanisation of Pakistan." 46
 ש.ם, Ahmed Rashid, "Les talibans au Coeur" 47
 .Rashid, "Raise the Crescent," 48
 ש.ם 49
- Jane Perlez, "U.S. Says Pakistan Backed Hijackers of Indian Jetliner," The New York Times, January 25, 50
 2000.
- Francoise Chipaux, "Une offensive generale des talibans contre l'opposition afghane se dessinerait: Le 51
 soutien pakistanais aux maitres de Kaboul s'est renforce," *Le Monde*, July 28, 1999.
- .Rashid, "The Talibanisation of Pakistan" 52
 .Rashid, "Raise the Crescent," 53
 ש.ם, Perlez, "U.S. Says Pakistan Backed Hijackers" 54
 .Rashid, "Raise the Crescent" 55
- Barbara Crossette, "Afghan Heroin Feeds Addiction in Region, U.N. Report Declares," The New York 56
Times, March 1, 2000 בדוח צוין שאפגניסטן "הופכת גם ליצרנית גדולה של הירואין, הגורם לעלייה בהתמכרות לסם
 בכל האזור". בדוח אחר פורטה הפקת האופיום בשנת 1999: כ-5,070 טון, או כ-75 אחוזים מהתפוקה העולמית
 (Barry Bearak, "Distress in the Opium Bazaar: 'Can't Make a Profit'," *The New York Times*, March 3, 2000).